

Universita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Lenka Měsíčková

POMOC OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Josef Zapletal, CSc.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 11. 2008

Vysoká škola: Universita Karlova

Fakulta: právnická

Katedra: trestního práva

Školní rok: 2007/2008

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

pro: **Lenku MĚSÍČKOVOU**

obor: kriminologie

Název tématu: **POMOC OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ**

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ

V diplomové práci by měla být nejprve vymezena problematika oběti trestného činu v kriminologii, resp. viktimologii jako její součásti. Pomoc obětem trestných činů by bylo lze kategorizovat na poradenskou, sociální a terapeutickou /krizová intervence, psychologická pomoc, právní pomoc/, pomoc trestněprávními prostředky a peněžitou pomoc.

Diplomová práce musí mít minimální rozsah 45 normostran vlastního textu. Jedna normostrana má 1800 znaků včetně mezer.

Je Vaší povinností dohodnout se s vedoucím diplomové práce o plánu postupu a bude vhodné, předložíte-li mu první nástin zaměření nebo osnovy.

LITERATURA:

- Čírtková, L., Vitoušová, P. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha : Grada, 2007.
Jelínek, J. Poškození v českém trestním řízení. Praha : Karolinum, 1998.
Kuchta, J. – Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : Beck, 2005.
Kulišková, K. /ed./: K problematice obětí trestných činů a k výsledkům výzkumu obětí v ČR.
Praha : IKSP a BKB, 1999.
Mezinárodní příručka o pomoci obětem trestných činů. Praha : IKSP, 1999.
Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 2. vydání. Praha : ASPI, 2004.
Vitoušová, P. /ed./: K problematice obětí trestných činů. Sborník příspěvků z celostátního semináře. Praha : BKB, 1995.
Normativní materiály Rady Evropy /R(85) 11, R(87) 21.
Deklarace OSN č. 40/34 z 29. 11. 1985.
Zákon č. 209/1997 Sb. /novela č. 265/2001 Sb./ o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů.

Vedoucí diplomové práce:

Zadání diplomové práce:

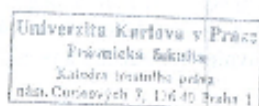
Termín odevzdání diplomové práce:

doc. JUDr. Josef Zapletal, CSc.

prosinec 2007

dle studijního plánu

L.S.

Vít Ondruš

vedoucí katedry

doc. Jiří Hoř

děkan

Praha, prosinec 2007

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 30.11.2008

Lenka Měsíčková

Obsah

1. Úvod	7
2. Viktimologie	9
2.1. Viktimologie jako vědní obor	9
2.2. Vymezení základních pojmů – viktimnost, viktimizace, reviktimizace	10
2.3. Typologie obětí	15
3. Pomoc obětem trestných činů v mezinárodním kontextu	17
3.1. Mezinárodní dokumenty zabývající se oběťmi trestných činů	17
3.1.1. Deklarace OSN č. 40/34 z roku 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci	18
3.1.2. Doporučení Rady Evropy R (87) 21 o pomoci obětem a o prevenci viktimizace	20
3.1.3. Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů	20
3.2. Shrnutí	22
4. Poradenská, sociální a terapeutická pomoc obětem	23
4.1. Poradenská pomoc	23
4.1.1. Organizace poskytují pomoc obětem	23
4.1.2. Pomoc poskytovaná obětem v poradnách	25
4.2. Sociální pomoc	27
4.3. Terapeutická pomoc	30
4.4. Shrnutí	33
5. Pomoc trestněprávními prostředky	35
5.1. Doporučení R (85) 11 Rady Evropy o postavení oběti v trestním právu a řízení a Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie (2001/220/SVV) o postavení obětí v trestním řízení	35
5.2. Oběť v českém trestním řízení	37
5.3. Komparace mezinárodních dokumentů a českého trestního řádu	40
5.4. Výslech jako prostor pro sekundární viktimizaci	44
5.5. Restorativní justice	46
6. Peněžítá pomoc obětem trestných činů	51
6.1. Odškodňování obětí trestných činů	51

6.2. Peněžítá pomoc obětem trestných činů v jednotlivých státech	52
6.2.1. Peněžítá pomoc obětem trestných činů v České republice	52
6.2.2. Peněžítá pomoc obětem trestných činů na Slovensku	57
6.2.3. Peněžítá pomoc obětem trestných činů ve Spolkové republice Německo	62
6.3. Směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů	65
6.3.1. Vliv Směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů v České republice, Slovenské republice a Spolkové republice Německo	66
6.4. Odlišnosti v pojetí odškodňování obětí v ČR, SR a SRN	67
7. Závěr	71
Seznam literatury	76
Seznam tabulek a grafů	79
Seznam příloh	80
Přílohy	81
Zusammenfassung	91
Keywords	92

1. Úvod

V posledních desetiletích je v odborných kruzích patrný přesun pozornosti od pachatele trestného činu, jehož osobností, ochranou jeho práv, jeho převýchovou i resocializací se teorie i praxe zabývala již dlouhou dobu, k oběti trestného činu. Již v polovině 20. století se objevují na vědeckých konferencích první příspěvky, které zdůrazňují nutnost zabývat se oběťmi trestných činů. Velký rozvoj zájmu o toto téma můžeme pozorovat zejména v 80. letech 20. století, důkazem nám může být přijetí řady mezinárodních dokumentů například Deklarace OSN č. 40/34 z roku 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci, Evropská úmluva o kompenzaci obětí násilných trestných činů z roku 1983, Doporučení Rady Evropy R (85) 11 o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního řízení nebo Doporučení Rady Evropy R (87) 21 o pomoci obětem a o prevenci viktimizace. V posledních letech věnují obětem trestných činů značnou pozornost především evropské státy, a to jak na úrovni Rady Evropy (např. Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů), tak Evropské unie (např. Směrnice Rady 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů). Ani na půdě naší Právnické fakulty nezůstává toto téma stranou. Na mezinárodní vědecké konferenci na téma „Rekodifikace trestního práva procesního“, která se uskutečnila 29. května 2008, se obětem věnoval ve svém příspěvku především prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.

I já jsem přesvědčena, že obětem nebyla dlouho věnována dostatečná pozornost, kterou si zaslouží. V minulosti se bádání v oblasti kriminologie zaměřovalo hlavně na pachatele trestného činu, to je podle mne nyní nutné změnit. Samozřejmě musí výzkum pachatele trestného činu i nadále pokračovat, ale je zapotřebí věnovat více pozornosti obětem trestných činů.

Oběť na rozdíl od pachatele trestného činu nemůže ovlivnit, jestli se ocitne v pozici oběti. Potencionální pachatel má možnost volby, zda trestný čin spáchá a stane se pachatelem trestného činu či naopak. Oběť nemá na výběr. Stát se sice zavazuje k ochraně svých občanů, ale i přes veškerou snahu nelze trestnou činnost naprosto eliminovat. Proto je podle mne důležité pomoci těm, kteří se na základě nahodilé a neovlivnitelné události stanou oběti trestného činu.

Pomoc obětem trestných činů může mít řadu podob. Může se jednat o pomoc poradenskou, sociální, terapeutickou (kterou lze dále dělit na krizovou intervenci, psychologickou pomoc a právní pomoc), pomoc trestněprávními prostředky a peněžitou pomoc.

Základním problémem je, že nemůžeme, ačkoliv bychom sebe víc chtěli, pomoci osobě, o níž nevíme, že se stala obětí trestného činu. Řada lidí nikdy nepřizná, že se stala obětí trestného činu. Důvody, které je k tomu vedou jsou rozličné. Někdo má strach z pomsty pachatele trestného činu, někdo je třeba přesvědčen, že si trestný čin zapříčinil svou neopatrností a stydí se přiznat, k čemu došlo, někdo si nechce „komplikovat“ život dlouhým a stresujícím trestním řízením, jiný nemá důvěru v policii. V každém případě se nám nikdy nemůže podařit zachytit přesný počet obětí všech trestných činů.

Zároveň je potřeba poznamenat, že ne všechny oběti trestných činů o nabízenou pomoc stojí. Množina osob poškozených trestným činem a osob, jimž je pomoc poskytována nebo těch, kteří o ni stojí, se nepřekrývá. Rozhodně by ale oběti měly vědět, jaká pomoc, v jakém rozsahu, kým a za jakých podmínek jim může být poskytnuta. Zda-li tuto pomoc využijí nebo ne, to nechť je jejich svobodným rozhodnutím.

Ve svém diplomové práci bych se chtěla zabývat všemi výše uvedenými druhy pomoci s ohledem na mezinárodní dokumenty, které upravují postavení oběti v trestním právu a řízení či práva oběti. Také bych se chtěla pokusit zjistit, jaké je postavení oběti ve společnosti v současné době v České republice, jaké má oběť možnosti, jaká pomoc a v jakém rozsahu je jí nabízena, nakolik je oběť o možnosti pomoci informována a také bych se chtěla věnovat novým projektům, které vznikají na podporu obětem trestných činů, jež mají za svůj cíl zlepšení situace obětí v České republice.

Vzhledem k rozsahu diplomové práce není možné věnovat se všem druhům pomoci do hloubky, rozebrat jejich teoretický rámec, východiska a koncepce, popsat právní základy pomoci, upozornit na všechny problémy, poukázat na všechny nedostatky a vyzdvihnout veškeré nové projekty či změny k lepšímu.

Cílem mé práce je tedy podat celkový obraz o pomoci obětem trestných činů v České republice, bude-li to možné i v porovnání se zahraničními úpravami dané pomoci, v tomto duchu bych se ráda zaměřila zejména na úpravu peněžité pomoci obětem trestných činů, chtěla bych zohlednit mezinárodní dokumenty a pokusit se zjistit, odpovídá-li stav poskytované pomoci obětem v ČR závazkům či doporučením, které pro nás z těchto dokumentů vyplývají, bude-li to v mých možnostech, ráda bych se pokusila zjistit i nějaké informace z praxe, například jsou-li ve skutečnosti respektována sociální práva obětí trestných činů.

2. Viktimologie

2.1. Viktimologie jako vědní obor

Problematicke obětí trestných činů se věnuje viktimologie, nauka o obětech, která vznikla ve druhé polovině dvacátého století, kdy se pozornost odborné veřejnosti obrátila od pachatele trestného činu, jehož osobností, ochranou jeho práv, jeho převýchovou i resocializací se teorie i praxe zabývala již dlouhou dobu, k oběti trestného činu.

Velkým impulsem pro vzbuzení zájmu o vědu o oběti byl referát pro rumunskou psychiatrickou společnost přednesený Benjaminem Mendelsohnem v roce 1947. První viktimologické sympozium se konalo v roce 1959 v Japonsku a deset let poté byl v Tokiu založen Institut viktimologie.¹ Dalším významným mezníkem ve vývoji viktimologie se stal rok 1979, kdy byla v německém Münsteru založena Světová společnost pro viktimologii, která má statut konzultanta pro OSN.

Viktimologie se dnes zabývá celou řadou otázek, přičemž se snaží nezůstat u teoretických analýz odtržených od praxe, ale naopak usiluje o praktickou aplikaci poznatků ve prospěch obětí. Předmět viktimologie tvoří šest skupin jevů, kterými jsou:

1. osoba oběti (její biologické, psychické, sociální vlastnosti),
2. vztahy mezi obětí a pachatelem,
3. proces viktimizace, zejména role oběti v něm,
4. role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání věci,
5. pomoc oběti, způsoby jejího odškodnění a rehabilitace,
6. ochrana občanů před viktimizací.²

Viktimologii je tedy možno definovat jako vědní obor zabývající se obětí a jejími biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace, tj. způsoby jak ochránit potenciální oběti před kriminalitou.³

Nepanuje ale shoda v tom, zda je viktimologie samostatnou vědou nebo zda je součástí kriminologie, která je definována jako ucelený soubor empirických poznatků o zločinu,

¹ Blíže Koubová, E. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. Čs. Kriminalistika, 1991, č. 2, str. 133.

² Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 140n.

³ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, str. 156.

pachatelů, negativní sociální nápadnosti a o kontrole tohoto chování.⁴ Zastáncem názoru, že viktimologie je samostatnou vědou je Benjamin Mendelsohn naopak Hans von Hentig, který je považován za zakladatele viktimologie, považuje viktimologii za součást kriminologie. Klíčem k danému problému je podle mne rozdílné chápání oběti. Všeobecně je za oběť považována fyzická osoba dotčená trestným činem. Někteří autoři⁵ ale chápou oběť mnohem širěji, nejen jako oběť trestných činů, ale i jako oběť přírodních katastrof (povodní, zemětřesení, požárů), oběť velkých neštěstí (leteckých, železničních, lodních), oběť teroristických akcí. Pokud je oběť chápána takto široce, pak z toho logicky vyplývá, že je velmi obtížné vnímat viktimologii jako součást kriminologie, tedy učení o zločinu. Ve své práci budu upřednostňovat užší pojetí viktimologie, které považuje viktimologii za součást kriminologie.

2.2. Vymezení základních pojmů – viktimnost, viktimizace, reviktimizace

Riziko, že se staneme obětí trestného činu, není ve společnosti rovnoměrně rozloženo. Na to, zda se staneme obětí trestného činu, má vliv řada faktorů, které ve svém souhrnu zvyšují či snižují míru pravděpodobnosti, že se tak stane. Tuto míru pravděpodobnosti označujeme za viktimnost, kterou lze definovat jako disponovanost jedince nebo skupiny osob stát se obětí trestného činu.⁶

Významným faktorem je v tomto případě věk. Z výzkumů vyplývá, že mladí lidé se stávají obětí trestného činu častěji než lidé starší. Je zde patrná souvislost se stylem života, jaký tyto dvě odlišné skupiny vedou. Mladí lidé se častěji zdržují venku po setmění a v noci, zatímco staří lidé tráví večery v bezpečí svých domovů.

Viktimogenním faktorem je také profese oběti. Policistovi při výkonu jeho povolání hrozí větší nebezpečí, že bude napaden, než učitelce v mateřské škole. Stejně tak taxikář, který vozí zákazníky v noci, je více ohrožen, než-li sekretářka v advokátní kanceláři.

Nelze nezmínit ani psychické vlastnosti jedince. Je-li někdo vznětlivý, vyvolává často konflikty, uráží lidi ve svém okolí, pak tímto svým jednáním zvyšuje pravděpodobnost, že bude například napaden. Jedná-li ovšem někdo ohleduplně a taktně, pak pravděpodobnost, že někoho vyprovokuje k napadení značně snižuje.

Okolností, která má vliv na míru viktimnosti, je také příslušnost k určité minoritě. Patří-li někdo k menšině, pak je většinou považován za odlišného, nezapadajícího do modelu

⁴ Kaiser, G. Kriminologie. 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1996, str. 1.

⁵ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007, str. 11.

⁶ Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 141.

společnosti, je to někdo, kdo vyčnívá, je nápadný. Není rozhodné, jedná-li se o příslušnost k etnické menšině (např. Romové), jde-li o sexuální orientaci nebo o tělesné postižení. Příslušníci jakékoliv z této skupiny se stávají terčem útoku častěji než ostatní.

Mluvíme-li o viktimnosti, jako míře pravděpodobnosti, že se staneme obětí trestného činu, pak proces, kdy se z potencionální oběti stane oběť skutečná, nazýváme viktimizací.

Tři hlavní problémy viktimizace, které viktimologie zkoumá, představuje chování oběti, vztah pachatele a oběti a index viktimizace.

Chování oběti je posuzováno z hlediska jejího jednání před trestným činem, v průběhu trestného činu a po trestném činu. Jednání oběti před trestným činem může značně ovlivnit, jestli k trestnému činu vůbec dojde. Samozřejmě, že rozhodující je, jak se zachová pachatel, ale oběť může svým nevhodným chováním pachatele např. k trestnému činu vyprovokovat. Chování oběti během trestného činu může mít mnoho podob. Oběť může být naprosto pasivní, ochromena útokem pachatele, nebo zvolí aktivní obranu. Nikdo ale neví, jaký přístup je ten správný, každá situace je výjimečná, záleží na osobnostních rysech jak pachatele tak oběti. Jeden pachatel může od svého jednání v případě pasivního chování oběti upustit, jiného to ještě povzbudí a vystupňuje jeho útok. Jednání oběti po ukončení trestného činu je důležité z hlediska odhalení a usvědčení pachatele. Nedojde-li k oznámení trestného činu, pak orgány činné v trestním řízení jen těžko mohou začít pátrat po pachateli. Důležitou úlohu sehrává oběť také v roli svědka trestného činu.

Vztah pachatele a oběti je z viktimologického hlediska také velmi zajímavý. V naprosté většině případů se pachatel s obětí zná. To, že oběť pachatele zná, sebou nese určitá rizika. Pachatel nejdříve spáchá na oběti např. trestný čin znásilnění, ale po dokonání tohoto trestného činu, ze strachu, že ho oběť zná, že ho může identifikovat, ji, i když to předem nezamýšlel, usmrtí.

Index viktimizace procentuálně udává počet obětí na 100 obyvatel za určité časové období. Umožňuje nám pozorovat, zkoumat a dělat závěry ohledně vývoje viktimizace v určitém místě a časovém období.

Viktimizaci rozeznáváme primární a sekundární. Primární viktimizace je újma, která je způsobena oběti přímo pachatelem, bezprostředně souvisí s trestným činem. Rána, kterou oběť utrpěla, může mít majetkovou, emocionální či fyzickou podobu. Každou z těchto podob újmy chápe oběť jako zásah do své integrity, jako narušení jejího vnímání světa jako spravedlivého, dobrého, ve kterém svým chováním může ovlivnit běh událostí kolem sebe. Diametrální rozdíly jsou ovšem v možnostech, jak oběti újmu nahradit. Majetkovou újmu lze lehce nahradit, a i když k nahrazení majetkové škody nedojde, oběť není touto ztrátou

natolik zasažena, aby se jí s ní nepodařilo vyrovnat. Fyzická újma, tedy škoda na zdraví, je pro oběť daleko více citelná. Zejména, když se jedná o zranění, které se musí léčit dlouhodobě nebo o případ, kdy zůstanou trvalé následky. Nejhorší jsou ovšem újmy emocionální, ty totiž nelze nahradit penězi, nelze je jednoduše vyléčit operací. Emocionální újma u oběti změní pohled na svět. Oběť přestává důvěřovat lidem kolem sebe, straní se lidí, má pocit ztráty kontroly nad sledem událostí, protože trestný čin pro ni byl naprosto nečekanou, nahodilou a neovlivnitelnou věcí, zastihl oběť nepřipravenou, oběť nemohla ovlivnit to, že se trestný čin stal a nebylo v jejích silách průběh trestného činu změnit. V návaznosti na prožití traumatické události, jakou trestný čin bezesporu je, se může u oběti rozvinout posttraumatická stresová porucha, která se projevuje poruchami chování a prožívání, včetně somatických reakcí. Jedná se o normální reakci normálního člověka na nenormální situaci.⁷ Posttraumatická stresová porucha se může objevit okamžitě po odeznění akutní reakce nebo až dlouhou dobu po trestném činu. Rychlost rozvinutí posttraumatické stresové poruchy je velmi individuální. Může se dostavit několik hodin po traumatizující události nebo i po několika letech. V odborné literatuře je uváděna i tzv. výroční posttraumatická stresová porucha, která se projeví například v den, kdy by zemřelý syn měl oslavit osmnácté narozeniny. Délka trvání posttraumatické stresové poruchy, která se projevuje zejména znovuprožíváním události, poruchami spánku, nočními můrami apod., je různá. Pokud ovšem neodezní po měsíci až šesti týdnech, pak klesá možnost, že se člověk dokáže vyléčit bez odborné pomoci.

Sekundární viktimizace je újma způsobená oběti v souvislosti s trestným činem, která nastupuje až po jeho ukončení. Sekundární viktimizace je velice častá, nemusí se ale vyskytnout u každé oběti. Je jednou z fází viktimizace, ale zatímco primární viktimizace je způsobena trestným činem vždy, tak sekundární viktimizace je nepovinnou fází a je možno jí zabránit, případně jí předcházet.

Zdrojem sekundární viktimizace může být sám pachatel, který zastrahuje oběť, vyhrožuje jí. Nátlak pachatele na oběť je nejčastějším důvodem neoznámení trestného činu orgánům činným v trestním řízení. Oběť se obává pomsty pachatele, a proto si nechá vše pro sebe. Dalším zdrojem sekundární viktimizace může být sociální okolí oběti. Může se jednat o média (např. v novinách zveřejní detaily o průběhu znásilnění či přepadení, v televizní reportáži se mohou objevit drastické záběry z místa činu apod.) nebo o členy rodiny (např. dívka, která se večer vracela z diskotéky odlehlým místem v minisukni, je rodiči vytýkáno,

⁷ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007, str. 34.

že si za znásilnění může sama). Původcem sekundární viktimizace ovšem mohou být i orgány činné v trestním řízení. Orgány činné v trestním řízení by se ale měly takovému dopadu svého postupu vyhnout, jedná se o profesionály, kteří by měli být proškoleni a měli by vědět, jak správně postupovat.

Na okraj musím ještě zmínit, že například L. Čírtková hovoří ve svých dílech i o terciální viktimizaci, přičemž jako terciální viktimizaci označuje stav, kdy jedinec není s to se přiměřeně vyrovnat s traumatickou zkušeností, přestože z objektivního hlediska došlo k nápravě a odškodnění. Psychicky se zcela zásadně mění, dochází k nalomení původní životní cesty, např. není schopen navázat na původní pracovní kariéru, mění výrazně životní styl atd.⁸

A. Pemberton⁹ uvádí ve svém díle následující železné zákony opakované viktimizace:

1. Malá část obětí je postižena nepoměrně vysokým počtem trestných činů.
2. Viktimizace je nejlepším prediktorem viktimizace.
3. Pravděpodobnost opakované viktimizace je přímo úměrná tomu, kolikrát již byla daná osoba viktimizována.
4. Riziko opakované viktimizace je nejvyšší v období těsně po předchozí viktimizaci.
5. Toto platí pro téměř všechny druhy trestných činů, ať jsou zaměřeny vůči osobám či vůči majetku.
6. Ochota ohlásit trestný čin na policii klesá s každou další viktimizací.
7. Důvěra v policii klesá s každou další viktimizací.
8. Pocity nejistoty a ohrožení s každou další viktimizací rostou.
9. S každou další viktimizací roste pravděpodobnost vzniku psychických obtíží.
10. Při potírání trestných činů jsou efektivní právě ty preventivní strategie, které jsou založené na konceptu opakované viktimizace.

Reviktimizace se dělí na reviktimizaci osob, míst a objektů. Opakovaná viktimizace u osob, která nejčastěji, jak vyplývá z výše uvedených zákonů reviktimizace, nastává v krátké době po prvotní viktimizaci, často souvisí s tím, že oběť je po trestném činu pro pachatele snadnější kořistí. Nestihla se ještě vzpamatovat z předchozího trestného činu, proto působí zranitelněji a proto si ji pachatel vybere spíše, nežli osobu, která působí sebejistě.

⁸ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, str. 117.

⁹ Pemberton, A. Opakovaná viktimizace: železné zákony v praxi. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2003, č. 4, str. 3.

Opakovaná viktimizace objektů je velmi častá, pachatel daný objekt už zná, dobře se v něm orientuje, ví, jaké nástrahy může čekat, objevil únikové cesty. Pachatel také ví, co v objektu zanechal a chce si pro to dojít, protože si už pro tu věc např. sehnal kupce. Pachatel také předpokládá, že co v objektu ukradl, nahradili majitelé novým, lepším vybavením, za které může dostat více peněz.

Reviktimizace míst souvisí, podobně jako u objektů, s tím, že pachatel místo zná, dobře se tam orientuje a ví, jak v případě po trestném činu nebo pokusu o něj z místa utéci.

V následující tabulce č. 1 je zachycen minimální počet obětí kriminality v letech 1996 až 2005, proto aby byl více patrný vývoj minimálního počtu obětí, je připojen i graf č. 1. Z grafu č. 1 je zřejmé, že počet obětí kriminality od roku 1996 do roku 2000 mírně klesal a od roku 2001 do roku 2005 má stoupající tendenci. Důvodem, proč tabulka uvádí minimální počet obětí je, že některé oběti neoznámí orgánům činným v trestním řízení, že se staly obětí trestného činu, a proto nelze číselně vyjádřit počet obětí kriminality celkem, tedy včetně latentních obětí.

Tabulka č. 1

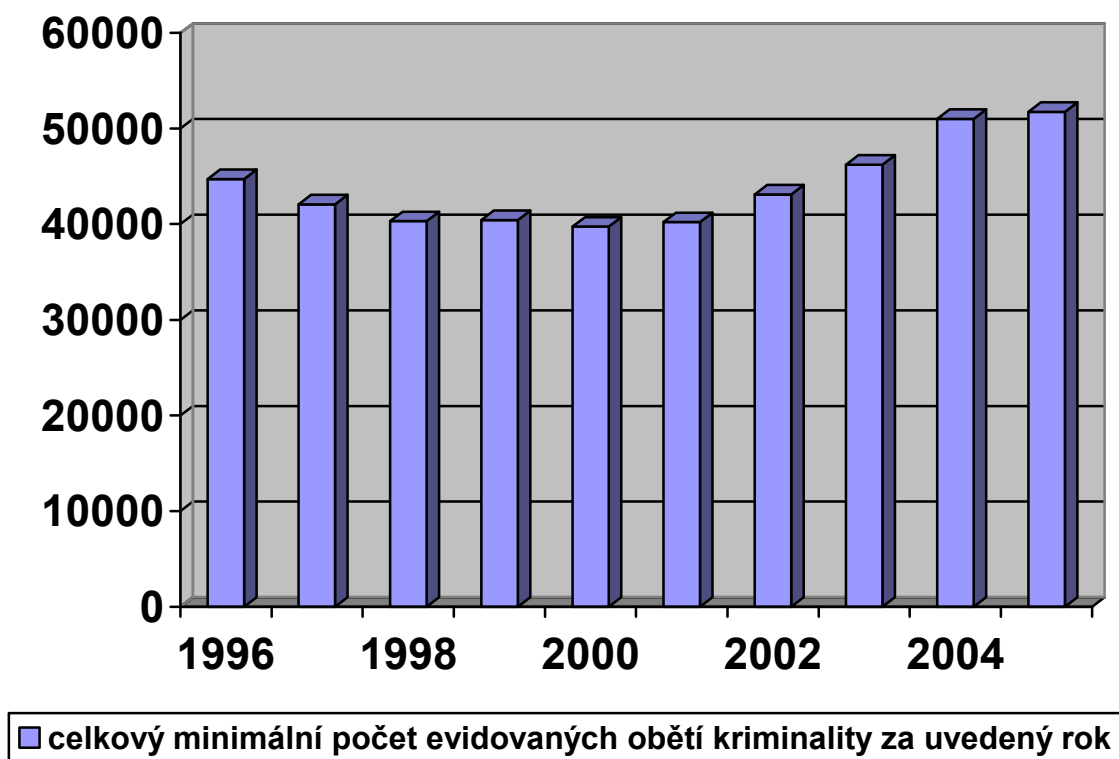
Celkový minimální počet obětí kriminality¹⁰

Rok	Celkový minimální počet evidovaných obětí kriminality za uvedený rok
1996	44 738
1997	42 055
1998	40 310
1999	40 422
2000	39 732
2001	40 203
2002	43 083
2003	46 237
2004	51 010
2005	51 745

¹⁰ Zdroj: Martínková, M. Oběti trestné činnosti v České republice v roce 2005. In: Kriminalita v roce 2005. Praha: IKSP, 2006, str. 91.

Graf č. 1¹¹

Celkový minimální počet obětí kriminality

2.3. Typologie obětí

Typologií obětí je celá řada a ani jedna z typologií obětí není uznávána celou odbornou veřejností. Klasifikační hlediska jsou značně rozdílná: od věku přes pohlaví až po příslušnost k etnické menšině. Nejčastěji jsou ale oběti rozdělovány do skupin podle míry spoluzavinění:

1. oběti, které zavinily svou viktimizaci
 - a) individuálně (např. oběť – provokatér),
 - b) příslušností k rizikové, negativně hodnocené skupině (např. prostitutka),
2. oběti, které nezavinily svou viktimizaci
 1. individuálně (občan vystoupí na obranu přepadené osoby a sám je přitom zraněn),
 2. příslušností k rizikové, pozitivně hodnocené skupině (např. policista).¹²

¹¹ Zdroj: Martínková, M. Oběti trestné činnosti v České republice v roce 2005. In: Kriminalita v roce 2005. Praha: IKSP, 2006, str. 91.

¹² Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 148 – 149.

E. A. Fattah rozlišuje pět základních typů obětí:

1. Zúčastňující se oběť

Oběť se s pachatelem zná, před trestným činem došlo k interakci mezi pachatelem a obětí, přičemž oběť měla na motivaci pachatele značný vliv.

2. Nezúčastňující se oběť

Oběť pachatele nezná, před trestným činem nedošlo k interakci mezi pachatelem a obětí, oběť začala vnímat ohrožení až ve chvíli útoku.

3. Provokující oběť

Interakce mezi pachatelem a obětí ovlivnila průběh trestného činu. Provokující oběť špatně odhadla situaci a sama svým chováním zvýšila riziko viktimizace.

4. Latentní oběť

Jedná se o oběť trestného činu, to, že u tohoto jedince došlo k viktimizaci, ale není veřejně známé, jde o oběť skrytou.

5. Nepravá oběť

Obětí se v tomto případě stal někdo jiný, než ten, kdo jí měl být. Příčinou je omyl nebo shoda nešťastných náhod.¹³

¹³ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, str. 115.

3. Pomoc obětem trestných činů v mezinárodním kontextu

3.1. Mezinárodní dokumenty zabývající se oběťmi trestných činů

V průběhu 80. let 20. století byla přijata řada mezinárodních dokumentů, které se zabývají oběťmi trestných činů a na něž navazují další dokumenty přijaté později v rámci evropské spolupráce států. Jedná se zejména o následující dokumenty:

1. Deklarace OSN č. 40/34 z roku 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci,
2. Evropská úmluva o kompenzaci obětí násilných trestných činů z roku 1983,
3. Doporučení Rady Evropy R (85) 11 o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního řízení,
4. Doporučení Rady Evropy R (87) 21 o pomoci obětem a o prevenci viktimizace,
5. Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie o postavení oběti v trestním řízení č. 2000/220/SVV,
6. Směrnice Rady 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů,
7. Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů.

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na Deklaraci OSN č. 40/34 z roku 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci, na doporučení Rady Evropy R (87) 21 o pomoci obětem a o prevenci viktimizace a doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů. Doporučení Rady Evropy R (85) 11 o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního řízení a Rámcovému rozhodnutí Rady Evropské unie o postavení oběti v trestním řízení č. 2000/220/SVV bude věnována pozornost v kapitole zabývající se pomocí trestněprávními prostředky, Evropskou úmluvu o kompenzaci obětí násilných trestných činů z roku 1983 a směrnici Rady 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů podrobněji rozeberu v kapitole o peněžité pomoci obětem trestných činů.

3.1.1. Deklarace OSN č. 40/34 z roku 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci

Deklarace OSN č. 40/34 z roku 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci (dále také „Deklarace OSN“) definuje oběti jako osoby, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena škoda, včetně fyzické nebo duševní újmy, emocionálního strádání, materiální škody nebo značné škody na jejich základních právech jednáním nebo opominutím, které je v rozporu s vnitrostátními zákony členských států, včetně těch, které zakazují zneužití moci. V určitých případech se jako oběť chápe i člen rodiny nebo osoby, které jsou v bezprostřední péči oběti a osoby, kterým byla způsobena škoda při pokusu pomoci obětem nebo které se ocitly v obtížném postavení při zabraňování viktimizaci. Deklarace OSN dále zdůrazňuje, že při aplikaci ustanovení v ní obsažených nesmí být nikdo diskriminován.

Deklarace OSN zakotvuje právo oběti na přístup k soudnictví a spravedlivému zacházení, čímž chápe přístup k mechanismům soudnictví a náležitému odškodnění za škodu, kterou oběť utrpěla a zakládá právo oběti na informace o tom, jak je možné odškodnění získat.

V Deklaraci OSN se dále hovoří o tom, že pachatelé a třetí osoby zodpovědné za jejich chování by měly poskytnout spravedlivé odškodnění obětem a zároveň je vymezeno, co se takovým spravedlivým odškodněním myslí.

Pokud oběť nemůže získat odškodnění od pachatele nebo z jiných zdrojů, pak by měla dostat kompenzaci od státu, který by pro ty účely měl zřídit národní fond.

Oběti by se měla dostat také náležitá pomoc, kterou podle Deklarace OSN představuje materiální, lékařská, psychologická a sociální pomoc poskytovaná prostřednictvím vládních, dobrovolných, o společenství se opírajících a místních postupů.

Deklarace OSN zakotvuje čtyři hlavní principy, podle kterých je třeba zacházet s oběťmi, které byly poškozeny trestnou činností. Jde o následující zásady:

- oběť (poškozená osoba) musí mít možnost dát podnět k soudnímu nebo správnímu řízení, ve kterém bude mít náležité postavení tak, aby bylo přihlíženo k jejím zájmům a nárokům;
- náhrada škody nebo restituce práv musí být zajištěna v různých formách;
- jestliže náhrada způsobené škody, kterou poskytl pachatel, není dostatečná, plnou kompenzaci musí zajistit stát;

- oběť má nárok, aby jí společnost poskytla pomoc svými orgány, které působí v oblasti zdravotnictví, sociálních služeb, poradenství aj.¹⁴

Na zasedání Komise OSN pro prevenci kriminality a trestního soudnictví byla přijata v roce 1996 rezoluce, která požadovala zpracování manuálů o užití a aplikaci Deklarace OSN. Na základě této rezoluce vznikla mimo jiné Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci (dále jen „Mezinárodní příručka pomoci obětem“), která byla vydaná Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v roce 1997.

Mezinárodní příručka pomoci obětem se zabývá dopady viktimizace, programy pomoci obětem, odpovědností profesionálních a dobrovolných pracovníků vůči obětem, vnitrostátním právem, politikou a plánováním a spoluprací na mezinárodní úrovni.

Cílem programu služeb obětem je pomáhat jim vyrovnat se s emocionálním traumatem, a to účastí v trestním řízení, získáním odškodnění, vyrovnáním se s přidruženými problémy, způsobenými dopady viktimizace.

Účelem programu služeb obětem je:

- zvýšit odpovědnost vlád a organizací, podniknout v maximální možné míře vše, aby obětem poskytly pomoc,
- zvýšit rozsah a dostupnost služeb obětem, a to od okamžiku viktimizace až po dobu trvání negativních důsledků,
- rozšířit možnosti zapojení obětí do všech rozhodných stádií trestního řízení, a zabezpečit, aby všechny systémy trestní justice vzaly v úvahu dopad viktimizace,
- zvýšit koordinaci a vytvoření sítě vhodných agentur, organizací, skupin a rodin, příbuzenstva, a systémů fungujících ve společenství, které poskytují služby obětem nebo které mají vliv na zacházení s oběťmi, s cílem vypracovat a rozvíjet integrovaný systém pomoci obětem,
- zvýšit dosah a kvalitu zacházení s oběťmi, které jej potřebují,
- uvědomovat si specifické potřeby opomíjených kategorií obětí nebo potřeb nové populace obětí.¹⁵

Podle Mezinárodní příručky pomoci obětem by obětem měly být poskytovány následující služby: krizová intervence, poradenství, podpora obětí, podpora v průběhu vyšetřování

¹⁴ Karabec, Z. Současné mezinárodní přístupy k ochraně obětí mezinárodních trestných činů. Prokuratura, 1990, č. 1, str. 15.

¹⁵ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti a ohledně obětí zneužití moci. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, str. 16.

trestného činu, podpora v průběhu trestního stíhání a soudního řízení, podpora po ukončení případu, výcvik profesionálních pracovníků, zabývajících se oběťmi, služby zajišťující výchovu občanů, preventivní služby a měl by být vypracován etický kodex.

3.1.2. Doporučení Rady Evropy R (87) 21 o pomoci obětem a o prevenci viktimizace

Doporučení Rady Evropy R (87) 21 o pomoci obětem a o prevenci kriminality (dále také „Doporučení R (87) 21“) doporučuje členským státům, aby se zaměřily na viktimologický výzkum, jehož výsledky budou nápomocny při vývoji programů pomoci obětem trestných činů. Pozornost je třeba věnovat i zvýšení informovanosti veřejnosti o potřebách obětí trestných činů.

Dále je nutné, aby se obětem dostalo potřebné pomoci. Pomoc je zde opět vnímána velmi široce, v několika dimenzích: jde o okamžitou pomoc oběti těsně po trestném činu, včetně její ochrany před odvetou pachatele, oběti by se mělo dostat také lékařské, psychologické, sociální a materiální pomoci, nelze opomenout ani poradenství oběti, které by mělo směřovat i k poskytnutí informací o tom, jak lze zabránit dalšímu pronásledování, v rámci poskytované pomoci by oběť měla být také informována o svých právech, následně by se jí mělo dostat pomoci i v trestněprávním řízení a samozřejmě i pomoci s uplatněním nároku na odškodnění či kompenzaci.

Doporučení R (87) 21 se zaměřuje i na podporu organizací, které poskytují pomoc obětem. Členské státy by se v rámci boje s kriminalitou měly zaměřit i na informovanost veřejnosti o možnostech prevence kriminality, provádět viktimologické výzkumy, vyhodnocovat je a na jejich základě přijímat opatření.

3.1.3. Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů

Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů (dále také „Doporučení Rec (2006) 8“) nahrazuje výše uvedené Doporučení R (87) 21.

Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 ve svém úvodu definuje oběť jako fyzickou osobu, jež utrpěla újmu, včetně fyzické a duševní újmy, citové utrpení či hospodářskou ztrátu, způsobenou činy či jejich opomenutím, jež jsou v rozporu s trestním zákonem členského státu. Jako oběť lze za určitých podmínek podle tohoto Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8 chápat i nejbližší rodinu nebo osoby závislé na přímé oběti.

Dále Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 osvětluje pojem opakovaná viktimizace a druhotná viktimizace.

Státy by měly zajistit, aby se obětem dostalo jejich práv, a to bez ohledu na diskriminaci a na to, zda je pachatel znám či stíhán.

Státy by měly poskytovat obětem pomoc ve formě zdravotní péče, materiální podpory, psychologických zdravotnických služeb, sociální péče i poradenství, a to v takovém rozsahu, aby maximálně zmírnily negativní dopad trestného činu na oběť. Pomoc by měla být oběti poskytována zdarma, minimálně bezprostředně po činu.

Orgány činné v trestním řízení by měly obětem poskytovat potřebné informace a dbát na jejich ochranu před sekundární viktimizací. Stranou by v péči o oběti podle tohoto Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8 neměly zůstat ani komunální orgány, které by měly obětem poskytnout v případě potřeby nutnou pomoc, stejně jako by to měly učinit i velvyslanectví a konzuláty.

Státům je doporučováno, aby podporovaly služby poskytované obětem zejména v podobě nevládních organizací, které se soustředí na pomoc obětem. Zároveň je v Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8 stanovena minimální úroveň kvality, kterou představuje snadná dostupnost služeb, poskytování bezplatné pomoci obětem, služby by měly být kompetentní k řešení problémů, kterým oběť čelí, poskytovat obětem informace, případně oběť odkázat na další služby, respektovat zásadu důvěrnosti.

Obětem mají být poskytovány informace, jak na úrovni obecné (jak získat potřebnou psychologickou, sociální a jinou pomoc), tak na úrovni trestněprávní (o úloze oběti v trestním řízení, o možnosti získání náhrady škody atd.), ale i na úrovni občanskoprávní.

Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 se zabývá také státním odškodněním, stanoví, kdo by měl státní odškodnění získat, hovoří o programech odškodnění, které by mělo být založeno na programu sociální solidarity, dále pojednává o tom, co by mělo být odškodňováno a na závěr zakotvuje zásadu subsidiarity, která v tomto případě znamená, že odškodnění by stát měl poskytovat jen za podmínky, že nebude oběti poskytnuto z jiných zdrojů.

V Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8 se dále pojednává o ochraně fyzické a psychické integrity oběti, jež zahrnuje i ochranu před opakovanou viktimizací, zastrašováním a odvetnými opatřeními.

Důraz je kladen i na důvěrnost informací, výběr a výcvik personálu, na principy restorativní justice, na koordinaci a spolupráci v této oblasti, na zvyšování informovanosti veřejnosti o důsledcích trestných činů a na výzkum.

3.2. Shrnutí

Deklarace OSN č. 40/34 z roku 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci, Doporučení Rady Evropy R (87) 21 o pomoci obětem a o prevenci kriminality, které bylo nahrazeno Dodatkem k Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů, nejsou sice pro státy závazné, ale již jejich přijetí, které vyžadovalo konsensus zástupců států, kteří dokumenty vypracovávali a následně schválili, je výrazem toho, jaký význam je v poslední době obětem trestných činů přikládán. Vzhledem k tomu, že výše uvedené dokumenty byly přijaty v rámci OSN a Rady Evropy, jejichž členem je i Česká republika, měly by zásady a principy vyplývající z těchto dokumentů být aplikovány i na území České republiky. V následujících kapitolách, které budou pojednávat o jednotlivých druzích pomoci obětem trestných činů se budu zaměřovat i na to, zda Česká republika poskytuje obětem pomoc v takovém rozsahu, v jakém to vyžadují tyto mezinárodní dokumenty, zejména je-li poskytována obětem pomoc ve všech formách, o kterých mezinárodní dokumenty hovoří, tedy pomoc lékařská, psychologická, sociální i materiální. Výše uvedené mezinárodní dokumenty také jednoznačně doporučují státům, aby podporovaly služby, organizace pomáhající obětem, proto bych se chtěla zaměřit i na nevládní organizace, především na Bílý kruh bezpečí, které obětem poskytují pomoc.

4. Poradenská, sociální a terapeutická pomoc obětem

Poradenská, sociální a terapeutická pomoc, která zahrnuje i krizovou intervenci, psychologickou pomoc a právní pomoc, jsou velmi úzce propojeny a služby poskytované obětem v rámci těchto služeb se navzájem překrývají. Proto jsem se rozhodla pojednat o těchto druhích pomoci v jedné kapitole.

4.1. Poradenská pomoc

4.1.1. Organizace poskytují pomoc obětem

Poradenskou pomoc poskytují obětem především nevládní organizace, které zaměstnávají odborníky, kteří jsou na pomoc obětem proškolení, a to nejen z psychologického či právního hlediska, ale i z oboru viktimologie.

Prvním hnutím, které se zaměřovalo na poskytování konkrétních služeb obětem byl Victim Support, který byl založen v roce 1974 v Bristolu. Lokální hnutí se postupem času rozrostlo na celonárodní sdružení.

Významnou organizací, která působí v několika státech Evropy je Weisser Ring. Tato organizace, která je založena na dobrovolnickém principu, pomáhá obětem v Německu, Rakousku či Švýcarsku. Díky rozdělení Evropy na západní a východní část, které trvalo až do konce osmdesátých let 20. století, nebyla Česká republika trendem, který v západní části Evropy představoval rozsáhlou iniciativu, která měla za cíl pomáhat obětem, zasažena.

Až v roce 1991 bylo v Československu založeno občanské Sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti Bílý kruh bezpečí. V současné době má Bílý kruh bezpečí deset poboček v České republice, mezi něž patří i DONA linka, která se specializuje na pomoc obětem domácího násilí. Posláním Bílého kruhu bezpečí je zlepšení právního postavení poškozených v trestním řízení a ve společnosti, zvýšení informovanosti občanů i veřejné správy o problémech obětí trestné činnosti, zvýšení informovanosti o možnostech a prostředcích prevence kriminality, zejména o zásadách chování, které snižují riziko stát se obětí trestného činu, založení a správa nadace na pomoc obětem trestné činnosti. Činnost Bílého kruhu bezpečí se řídí následujícími zásadami: je bezprostřední, bezplatná, odborná a diskrétní a je poskytována ve formě morální, psychologické i právní pomoci. Bílý kruh bezpečí se snaží podávat i legislativní podněty, které by vedly ke zlepšení postavení obětí,

pořádá přednášky a semináře a snaží se také publikovat rozličné materiály od letáků po brožury.¹⁶

Na okraj se musím ještě zmínit o tom, že Bílý kruh bezpečí není jedinou, i když je nejvýznamnější, organizací zabývající se pomocí obětem v České republice. Jako další bychom mohli uvést Fond ohrožených dětí, Ligu lidských práv, Linku bezpečí a další.

Národní organizace, které pracují ve prospěch obětí trestných činů v Evropě, jsou sdruženy do Evropského fóra služeb obětem trestných činů, které bylo založeno v roce 1989. Bílý kruh bezpečí se stal členem Evropského fóra služeb obětem trestných činů v roce 1996. Cílem fóra je zlepšit situaci obětí trestných činů v Evropě:

- rozvíjet efektivní služby pro oběti trestných činů v Evropě,
- poskytovat dobrou a přiměřenou kompenzaci všem obětem trestných činů v Evropě bez ohledu na národnost obětí,
- hájit práva obětí trestných činů v Evropě a jejich začlenění do trestního řízení a dalších procesů,
- výměna zkušeností a informací mezi členskými zeměmi za účelem rozšíření znalostí o nejvhodnějších opatřeních pro oběti.¹⁷

Evropské fórum služeb obětem trestných činů pořádá každoročně tematicky zaměřenou konferenci, která trvá zpravidla pět dní, během kterých se přednášky střídají s workshopy. Témata přednášek jsou různá například v roce 2000 byla konference zaměřena na otázky výcviku dobrovolníků, kteří vstupují do přímého kontaktu s oběťmi a zajišťují pro ně pomoc v době po trestném činu, v roce 2001 bylo zvoleno hned několik témat (dokument Rady Evropy o postavení oběti v trestním řízení, odškodnění oběti trestných činů, mediace mezi obětí a pachatelem a strategické plány Evropského fóra).

Dnes má Evropské fórum služeb obětem trestných činů nový název, jmenuje se The Victim Support Europe.¹⁸

¹⁶ V podrobnostech lze odkázat na webové stránky Bílého kruhu bezpečí www.bkb.cz a na článek Stručná historie Bílého kruhu bezpečí. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2001, č. 3, str. 20 a n.

¹⁷ Evropské fórum služeb obětem trestných činů. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 1996, č. 3, str. 18.

¹⁸ Blíže k důvodům změny názvu Evropského fóra služeb obětem trestných činů na <http://www.euvictimservices.org/> (naposledy navštíveno 25.10.2008).

4.1.2. Pomoc poskytovaná obětem v poradnách

Klienty docházející do poraden lze rozdělit na ty, kteří potřebují získat jen určité informace například o průběhu trestního řízení nebo informace o možnosti získat odškodnění, a na ty, kteří přichází poté, co se stali obětí trestného činu, který v nich zanechal vážné psychické následky a jsou v situaci, ve které potřebují odbornou pomoc.

Klienti, kteří přichází do poraden s vážnými psychickými problémy vyvolanými viktimizací, je možné podle jejich postoje k prožité události rozdělit do dvou skupin, a to na slabého klienta a na silného klienta. Slabý klient je velmi pasivní, sklíčený, má dojem, že svět je naprosto nespravedlivý, nezřídka se straní společnosti, je uzavřený, zklamaný. Hlavním úkolem psychologa je v této situaci povzbudit klienta, vzbudit u něj opět chuť do života, podpořit ho ve vidění světa jako spravedlivého, obnovit jeho pocit kontroly nad děním kolem něj. Silný klient je naopak aktivní, je smířený s tím, co zažil, to, že se stal obětí trestného činu, bere jako fakt, jako věc, kterou již nelze změnit. Silný klient má potřebu s pomocí psychologa hledat nejlepší cestu, jak dál pokračovat životem, jak vyřešit problémy, které jsou spojeny s jeho viktimizací nebo jejími následky např. úloha klienta v trestním řízení.¹⁹

Bez ohledu na to, jaký druh klienta do poradny přijde, je důležité dodržovat následující zásady psychologické pomoci:

- podpořit ventilaci emocí,
- normalizovat následky trestného činu,
- podpořit ozdravné pochody např. cestou přeznačkování (překontextování) příběhu oběti,
- poskytovat informace,
- mobilizovat vlastní zdroje oběti a návrat ke všednímu dnu (orientace na budoucnost).²⁰

Základem pro účinnou pomoc oběti je, změnit její nazírání na ni samotnou. Klienta je potřeba přesvědčit, aby se nevnímal jako oběť, ale jako osobu, která přežila. L.Čírtková²¹ nazývá takovou osobu „survivorem“. Klient musí přestat být pasivní, je nutné, aby začal být aktivní, smířil se s tím, co zažil a aby dostal znovu chuť do života. První krok tedy spočívá v tom udělat ze slabé oběti, o které jsem se zmiňovala výše, oběť silnou.

¹⁹ Blíže Čírtková, L. Psychologická pomoc v poradnách BKB. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 1998, č. 1, str. 7 a n.

²⁰ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007, str. 135.

²¹ Blíže Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007, str. 136.

Poradce by měl oběť aktivně poslouchat, nechat ji vyprávět o tom, co zažila. Některé oběti nejsou přes silné emoce, které v nich vzpomínka na trestný čin vyvolává, schopny souvisle vyprávět, co se jim přihodilo od začátku až do konce, poradce nemůže očekávat, že by každá oběť byla schopná vyličit celý svůj příběh během jednoho sezení u něj. Některé oběti potřebují více času, aby se s prožitou událostí vyrovnaly. Hlavní je, aby o svém zážitku mluvily. Nejčastější chybou, které se dopouštějí laici např. rodinní příslušníci je, že říkají oběti, aby na vše zapoměla, myslí si, že je dobře, pokud oběť po traumatizující události hodně odpočívá, jednají s ní jako s nemocným člověkem, kterého může klid na lůžku vyléčit. Opak je ale pravdou. Proškolení poradci by si toho měli být vědomi a měli by k oběti podle toho přistupovat. Poradce by měl být tedy trpělivý, nechat oběť mluvit, pokud ji přemůžou emoce, pak by měl vyčkat, než se trochu uklidní a povzbudit ji v dalším vyprávění. Odvykládá-li oběť již celý svůj příběh, pak by poradce měl zaujmout roli toho, kdo oběti pomáhá k návratu do všedního dne. Měl by oběť vést, ale v žádném případě by se toto vedení nemělo zvrhnout v řízení dalšího života oběti. Bude-li mít oběť nějaký dotaz, měl by ho poradce zodpovědět. Neměl by ale oběti otázky podbízet a k něčemu ji nutit.

Zásadní je, aby se poradci podařilo obnovit v oběti pocit kontroly. Oběť trestný čin sice zastihl nečekaně, ve většině případů nemohla oběť jeho udání ovlivnit, ale poradce musí docílit toho, aby oběť opět uvěřila, že může ovlivňovat sled událostí kolem sebe, že na základě toho, jak jedná, ovlivní, co se bude kolem ní dít.

Významným, v procesu přeměny slabé oběti v silnou, je přimět oběť k návratu do všedního dne. Je zapotřebí, aby oběť opět začala projevovat zájem o sebe samu, aby, byla-li trestným činem poškozena na zdraví, dodržovala stanovené postupy léčby, aby dbala na zdravou životosprávu. Právě životní styl by v tomto případě neměl být podceňován, dostatečný příjem tekutin a vitamínů C a B může výrazně přispět k návratu oběti do psychické pohody. Opomíjen by neměl být v tomto případě ani sport, při němž dochází k produkci endorfinu v těle. Poradce nemusí oběť hned nutit k pravidelnému cvičení, pro začátek postačí i to, když oběť začne chodit ven se psem. Tím se totiž donutí odejít z bytu, dostat se mezi lidi, pohybovat se.²²

Klienti mají velmi často strach z míst nebo situací, které připomínají trestný čin. Dosáhl-li poradce již toho, že se oběť emocionálně vyrovnala s trestným činem, že je schopna, o něm hovořit, aniž by to u ní vyvolalo neutichající pláč, je možné přikročit k navrácení se ke

²² Blíže Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti a ohledně obětí zneužití moci. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, str. 36.

krizové události, a to buď v symbolické podobě (shlédnutí fotodokumentace z místa činu) nebo reálně (návštěva místa činu).

Po celou dobu, kdy probíhá poradenská pomoc, by měl poradce zachovávat profesionální postoj k věci. Je samozřejmé, že i poradce je člověk, který si nikdy nemůže zvyknout na každodenní setkávání s otřesnými lidskými příběhy, ale poradce, který se u příběhu klienta rozpláče, tváří se zoufale a zkroušeně, klientovi nepomůže. Poradce musí vést oběť k tomu, že z každé situace existuje východisko a pomáhat mu toto východisko nalézt. Neví-li si již poradce rady, je možné jako poslední možné východisko použít metodu překontextování (traumatickému zážitku se snažíme společně s obětí dát jiný smysl než ten, který oběť doposud vnímala). U obětí domácího násilí např. odbouráváme falešný stud – týraná žena se nemusí hanbit za hulvátské chování svého partnera, stydět se může jen ten, kdo se ostudně chová.²³

4.2. Sociální pomoc

Evropské fórum služeb obětem trestných činů vypracovalo Deklaraci sociálních práv obětí trestných činů²⁴ (dále také „Deklarace sociálních práv“), která stojí na následujících základních zásadách:

- každý člověk potřebuje, aby byl chráněn jeho lidský život a tělesná bezpečnost,
- odpovědnost za situaci oběti trestné činnosti a snaha o její zlepšení je součástí společenské kultury,
- potřebnost uvědomění si závažnosti sekundární viktimizace,
- nezbytnost okamžitých akcí na podporu oběti,
- potřeba uznání utrpení oběti,
- důraz na ochranu soukromí oběti a na znovunastolení její lidské důstojnosti.

Deklarace sociálních práv se dále podrobně zabývá ochranou soukromí oběti s důrazem na důvěrnost vedení záznamů o oběti, na možnost oběti uchránit svou anonymitu, a to i při vchodu a východu z policejních stanic a nemocnic, na přístup novinářů a fotografů k oběti, na potřebnost tiskových mluvčích pro styk s médii, na zákaz zveřejňování identity oběti médii, na šíření necitlivých informací o trestném činu jen se souhlasem oběti, na nutnost vyváženosti zpravodajství. Deklarace sociálních práv vyzdvihuje i důležitost etického

²³ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007, str. 138 – 139.

²⁴ Deklarace sociálních práv obětí trestných činů byla publikována v č. 3 časopisu České vězeňství v roce 2003.

kodexu pro činnost hromadných sdělovacích prostředků, veřejných institucí a organizací, které slouží obětem.

V deklaraci sociálních práv najdeme část týkající se nápravy důsledků trestné činnosti a znovunastolení lidské důstojnosti, ve které se pojednává o společenské nápravě (o potřebě naslouchat oběti, o pozornosti, respektu a humanitě), o informacích (veřejné služby a další organizace by měly být schopny poskytovat komplexní informace, o tom, jak by měli být proškoleni přátelé obětí, rodina, děti, o významnosti tísňových linek), o přístupu ke zdravotnickým službám, o peněžité pomoci, o bezpečí domova, o zaměstnání, o vzdělání a o odškodnění.

Nyní bych se chtěla zaměřit na to, jsou-li i v České republice některá z výše popsaných a Evropským fórem služeb obětem deklarovaných práv obětem poskytována.

Deklarace sociálních práv stojí na základě ochrany soukromí oběti a upozorňuje na to, jak fatální následky může mít nešetrný přístup médií k obětem. Myslím si, že právě toto je v České republice velkým problémem. Novináři spolu s fotografy velmi často číhají na oběti trestných činů, chtějí s nimi udělat co nejzajímavější rozhovory, snaží se získat co nejpoutavější fotografie nebo záběry s místa trestného činu. Pro příklad nemusíme chodit daleko. Celou českou společností otřásla zajisté tzv. kuřimská kauza, ve které se jedná o týrání nezletilých dětí. Zejména záběry, které zobrazují týrání Ondry, jež byly zachyceny sousedem, proběhly v televizním vysílání nesčetněkrát. Stále stejné, otřesné záběry, na kterých malý chlapec leží svázaný na zemi. Opakované vysílání těchto záběrů, které pouštěla ve svém zpravodajství zejména jedna soukromá televizní stanice, považuji za naprosto jasný důkaz nešetrného přístupu médií k obětem trestných činů. Nejen, že není dbáno na anonymitu oběti, protože hlasatelé zpravodajství několikrát vyřkli jména skoro všech členů rodiny a také samotného týraného dítěte, ale jde i o jasný zdroj sekundární viktimizace oběti trestného činu. Jde-li o kuřimskou kauzu, jsem přesvědčena, že byla porušena snad všechna práva zakotvená v Deklaraci sociálních práv v části o ochraně soukromí.

Kritizovala-li jsem postoj médií k právům, která nalezneme v Deklaraci sociálních práv, pak musím zmínit snahu Policie ČR aspoň o dílčí změny. Zřejmě ještě potrvá, než se dočkáme možnosti naplnění práva oběti odcházet či přicházet na policejní služebnu tak, aby byla zachována její anonymita. Ale nelze opominout v této souvislosti Projekt P1000, který je financován z rozpočtu Ministerstva vnitra a Policie ČR. Součástí tohoto projektu je i přestavba policejních služeben, které by měly být zmodernizovány a měly by působit vlídněji tak, aby se oběti necítily jako v cizím, chladném, nepříjemném prostředí. Na každé

policejní služebně by měla být i nová otevřená recepce. Recepce mají jednotný vzhled (kombinace modré, bílé a šedé). Na každé této recepci by měl být civilní zaměstnanec, který by měl usnadnit oběti první kontakt s policií. Civilní zaměstnanec by měl být řádně proškolen, aby byl schopen oběti poskytnout veškeré potřebné informace. Koncepce Projektu P1000 počítá s tím, že místa civilních zaměstnanců na recepcích nabídne především handicapovaným občanům, například z řad bývalých policistů, kteří po pracovním úrazu nemohou dále vykonávat své povolání, ale mají dostatek znalostí a zkušeností a mohou obětem výrazně pomoci. Civilní zaměstnanci by měli být na recepcích v průběhu dne v jednosměnném provozu dle dispozic dané služebny. Ve večerních či nočních hodinách, v době nepřítomnosti civilního zaměstnance, by měl být na recepci přítomen policista v uniformě, který by měl pomoci oběti ve stejném rozsahu jako civilní zaměstnanec. V roce 2007 bylo zrekonstruováno 53 služeben, v roce 2008 se předpokládá rekonstrukce dalších 120 služeben.²⁵

Dalším krokem, který by mohl přispět k tomu, aby se Česká republika přiblížila naplnění sociálních práv oběti, je projekt týkající se oddělených čekáren u soudu pro oběti trestných činů.

Oběti jsou v mnohých případech nuceny čekat na chodbách buď přímo s pachatelem trestného činu, jde-li o méně závažnější trestnou činnost, nebo je pachatel veden eskortou přímo kolem nich a dopad sekundární viktimizace v tomto případě často umocní svědkové z řad obhajoby, kteří se nezřídka oběti vysmívají a komentují proběhnuvší události. Není výjimkou ani případ, kdy oběť vůbec neví, co ji u soudu čeká, není vůbec informována o tom, že se s pachatelem setká již před hlavním líčením na chodbě soudu. Zejména v těchto případech oběti litují, že oznámily trestný čin, že si nenechaly celou záležitost pro sebe. Vzhledem k tomu, že soudům trvá řadu měsíců i let, než se případ dostane k projednání, je pro oběť těžké stát pachateli tváří v tvář po tak dlouhé době.

Již v roce 2000 dal Bílý kruh bezpečí podnět ministrovi spravedlnosti ke zřízení těchto oddělených čekáren, ve kterém požadoval zřízení oddělených čekacích prostor, zajištění spojení jednací síně s čekacím prostorem pro oběti a svědky, vyčlenění důstojných míst v jednací síni pro oběti a pro svědky, upravení této problematiky v jednacích řádech soudů,

²⁵ Podrobnější informace lze nalézt na http://www.p1000.cz/policie/profesionalni_pracoviste/nove_policejni_sluzebny.html (naposledy navštíveno 25.10.2008).

právo na oddělený čekací prostor a informační povinnost o něm zakotvit do trestního řádu.²⁶

Situace není pro oběti trestných činů příliš příznivá. Oddělené čekárny mají jen některé soudy například Okresní soud v Ostravě, Vrchní soud v Olomouci. Při výstavbě justičního areálu Na Míčánkách, který stál více než 2,5 miliardy korun, bylo ale na potřeby obětí v tomto smyslu pamatováno. Všechny jednací síně pro trestní řízení, kterých je v justičním areálu 38, mají oddělenou čekárnu pro svědky a poškozené.²⁷

Pozitivně je nutno hodnotit i preventivní přednášky Policie ČR na školách, které plně odpovídají požadavkům v Deklaraci sociálních práv.

Jako příklad lze uvést Okresní ředitelství Policie ČR v Karlových Varech, které zřídilo v Karlovarském kraji preventivní informační skupinu, která nabízí přednášky různým typům škol a školských zařízení, domovům a klubům důchodců a klubům handicapovaných občanů. Přednášky ve školách jsou rozvrženy do celého školního roku. Témata jsou různorodá: právní vědomí (zde jde zejména o seznámení se se základními pojmy z trestního práva, s trestnými činy páchanými mládeží a trestnými činy páchanými na mládeži), nežádoucí závislosti, zátěžové situace a jak se nestat obětí trestného činu.²⁸

4.3. Terapeutická pomoc

Terapeutickou pomoc je možné rozdělit na krizovou intervenci, psychologickou pomoc a právní pomoc.

V Mezinárodní příručce pomoci obětem²⁹ se doporučuje, aby byly obětem poskytnuty v rámci krizové intervence následující služby:

- emocionální podpora: poradenství v rámci krizové intervence,
- přímá pomoc: v naléhavém případě předání klienta příslušné instituci nebo přímá pomoc v souvislosti s lékařskou péčí, zajištěním přístřeší, jídla, nutné péče, opravy majetku a léčení drogové závislosti,

²⁶ Blíže Podnět Bílého kruhu bezpečí ke zřízení oddělených čekáren pro oběti trestných činů adresovaný ministru spravedlnosti ČR u příležitosti Evropského dne obětí – 22.2.2000. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2000, č. 1, str. 18 a násl.

²⁷ Blíže Oběti mohou bezpečně čekat jen u některých soudů. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2006, č. 4, str. 22 a násl.

²⁸ Blíže na <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/zpravy/2001/prednas.html> (naposledy navštíveno 25.10.2008).

²⁹ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti a ohledně obětí zneužití moci. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, str. 21 – 22.

- informace: informace související s uspokojením okamžitých potřeb oběti a se zajištěním jejich práv.

Kromě toho by se měly programy tam, kde je to možné, snažit poskytnout:

- emocionální podporu: v souvislosti s oznámením úmrtí a identifikací mrtvoly a oznámením spáchání trestného činu rodinným příslušníkům nebo dalším osobám,
- přímou pomoc: v souvislosti s okamžitým zajištěním oblečení, nouzového/ochranného přístřeší, peněz a dopravy, v souvislosti s úklidem kriminální scény a nutnými opravami, s ochranou oběti prostřednictvím omezujících příkazů apod.,
- informace: informace o možnosti finanční pomoci v naléhavých případech apod.

Krizová intervence se soustředí na pomoc oběti bezprostředně po její viktimizaci. Ze všeho nejdříve by se měl ten, kdo poskytuje krizovou intervenci, ujistit, že oběť není fyzicky zraněna. Oběť může být v důsledku prožité události v šoku, teprve zeptá-li se jí někdo, není-li zraněna, uvědomí si své případné zranění.

L. Čírtková³⁰ hovoří v souvislosti s psychologickou pomocí obětem na místě činu o tzv. psychologii neodkladné (první) péče, která se dělí na dvě oblasti, a to na první psychologickou pomoc, jež probíhá přímo na místě tísňe a kterou poskytují lékaři, policisté nebo přivolání psychologové a na terapii akutního traumatu, jež je poskytována specialisty například psychoterapeuty a může začít zhruba dva dny po incidentu či v průběhu několika navazujících týdnů.

Psychologie neodkladné péče směřuje k psychické stabilizaci oběti, ke zmírnování stresových stavů a příznaků a usiluje zároveň o nastartování přirozených pochodů zpracování zážitků a zaměřuje se na povzbuzení vlastních sil (zdrojů) oběti.

Psychologie první pomoci by měla zahrnovat zejména informace, jejichž obsahem by mělo být vysvětlení, jaké reakce a emoce se mohou u oběti v případě, kdy zažijí takovou neočekávanou a nenadálou událost vyskytnout. Oběť by neměla vnímat sama sebe jako osobu, která se chová v dané situaci nepatřičně. Mělo by jí být vysvětleno, že stres a někdy i těžce zvladatelné emoce, které se u ní projeví, jsou normální. Lékaři a policisté přivolání na místo, ale mají jen málo kdy čas podávat oběti takové informace, proto by měl být oběti dán alespoň leták s informacemi, kde se může vše potřebné dočíst. Další částí psychologické první pomoci by měla být intervence, jež by měla opět směřovat ke snížení stresu u oběti. Doporučuje se, aby se lidé, kteří pomáhají na místě tísňe oběti představili

³⁰ Čírtková, L. Psychologická pomoc obětem na místě činu. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2003, č. 2, str. 8 a násl.

jménem a svou funkcí, aby se zdrželi hodnocení chování oběti, aby dali najevo solidaritu, aby poskytli oběti úplné a pravdivé informace a v případě, kdy se rozhodnou pro milosrdnou lež, tak aby si dali velký pozor na rozpor mezi verbální a nonverbální komunikací.

Krizová intervence by měla pomoci oběti obnovit v ní pocit bezpečí. Oběť se nemusí cítit bezpečně, je-li vyslýchána na místě činu, zejména nebyl-li pachatel dopaden a oběť se obává jeho návratu, stejně jako v situaci, kdy se nachází stále v blízkosti pachatele například, když slyší pachatele mluvit skrze dveře na policejní stanici. Úkolem pomáhajícího je obnovit v oběti pocit bezpečí, čehož může dosáhnout tím, že oběti vysvětlí, co se bude dít, informuje ji o stavu jejích blízkých, pokud se také stali oběti trestného činu, oběť by měla být informována o tom, že cokoliv řekne pomáhajícímu zůstane jen mezi nimi.

Dalším krokem by měla být pomoc, která se bude soustředit na první nutné kroky, jež oběť musí učinit v následujících hodinách či dnu. Pomáhající může za oběť například zajistit vyzvednutí dítěte ze školky, zajistit hlídání pro děti, zavolat, kam je potřeba. Ale nemělo by dojít k tomu, že se oběť na pomáhajícího upne.

Následně by měl pomáhající přikročit k tzv. ventilování. Oběť by měla mít prostor k tomu, aby mohla mluvit o průběhu viktimizace. Z počátku může být její vyprávění útržkovité, ale tím, že se k příběhu bude vracet, způsobí, že si bude vybavovat čím dál víc detailů, lépe pochopí, co se stalo. Vzhledem k psychickému rozpoložení oběti je možné, že to, jak popíše viktimizaci poprvé, se bude do jisté míry lišit od jejího pozdějšího vyprávění o celé události. Je to dáno tím, že se oběť rozpomíná na průběh děje, že si pomalu skládá jednotlivé útržky, časem chápe lépe, jak k věci došlo, zejména pod vlivem psychologické pomoci. To může vést k tomu, že orgány činné v trestním řízení budou považovat výpověď oběti za nevěrohodnou.

Osoby, které jsou povolány na místo činu, by měly být zároveň proškoleny k identifikaci rizikových osob, za které jsou považovány takové osoby, u nichž je větší pravděpodobnost vzniku následných a přetrvávajících potíží, zejména by měly být schopny rozpoznat, zda je oběť nebezpečná sobě či svému okolí. V případě, že zjistí, že se jedná o rizikovou osobu, měly by ji ihned předat do odborné péče.

S psychologickou první pomocí, které se oběti dostane přímo na místě souvisí samozřejmě i následná psychologická pomoc, která je obětem poskytována buď v poradnách (o této pomoci jsem se již výše zmiňovala) a nebo odborníky (psychology, psychiatry).

Součástí terapeutické pomoci by měla být i právní pomoc, neboť oběť se v souvislosti s trestným činem dostává do kontaktu s orgány činnými v trestním řízení, stejně jako se soudy. Ne každá oběť má patřičné znalosti z právní oblasti, neví, jaká práva má, i když o těchto by měla být vždy poučena orgány činnými v trestním řízení. Není ale výjimkou, že oběť je například u výslechu poučena jen prostřednictvím předtištěného formuláře, který musí na důkaz seznámení se svými právy podepsat. V situaci, kdy je oběť předvolána k výslechu, poprvé získává kontakt s policií, je nezřídka ve stresu. Poučení proto málokdy opravdu čte, nerozumí-li něčemu, často se nezeptá, protože nechce buď zdržovat nebo nechce vypadat, že něčemu nerozumí. Je-li oběť předvolána k soudu, nemá obvykle představu o tom, jak to u soudu vypadá, co ji čeká. Tyto všechny informace, týkající se práv obětí, ale i toho, jak funguje systém soudnictví, by měl oběti poskytnout právní poradce.

Právní poradce by měl vždy vycházet z toho, jak mu situaci, jež je předmětem právní pomoci, oběť předestře. Jsou-li ve výpovědi oběti logické rozpory, měl by ji na to právní poradce taktně upozornit, v žádném případě by ale neměl zpochybňovat, co oběť říká, protože by to vedlo ke ztrátě důvěry. Někdy oběť i neúmyslně nepopíše některé detaily, které jsou ovšem pro právní posouzení důležité. Jindy může některé informace oběť naopak záměrně zamlčet, ale není úkolem právního poradce získat za každou cenu z oběti veškeré informace, není zde v pozici soudce. Právní poradce by měl oběti vysvětlit popsanou situaci z právního hlediska, přičemž by měl dbát na to, aby to bylo pro oběť srozumitelné. Měl by jí nastínit možnosti dalšího postupu se všemi riziky, která daná situace přinese. Nikdy by neměl právní poradce oběť do dalšího postupu nutit, jeho úkolem je oběti jen vše potřebné vysvětlit a navrhnout další kroky.³¹

4.4. Shrnutí

Deklarace OSN i Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 stanoví, že obětem je potřeba poskytovat pomoc zdravotní, psychologickou, poradenskou, sociální i materiální. Myslím si, že obětem v České republice jsou poskytovány služby v celém požadovaném rozsahu, otázkou ale je, jak kvalitně. Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 uvádí jako první bod minimální úroveň kvality služeb jejich snadnou dostupnost. Není pochyb o tom, že zdravotní péče je obětem snadno dostupná, ale o dostupnosti poradenské pomoci už tak přesvědčená nejsem. Nejvýznamnější organizace zabývající se pomocí obětem trestných

³¹ Bližie Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007, str. 149.

činů, Bílý kruh bezpečí, má pobočky jen v sedmi městech, tj. Praha, Liberec, Plzeň, Pardubice, Brno, Olomouc, Ostrava. Nabízí se tedy otázka, jak moc je dostupná pomoc obětem např. z Aše nebo z vesnice na Šumavě. Oběť, která nutně potřebuje poradenskou pomoc, za ní asi těžko pojedě několik hodin do několik desítek kilometrů vzdáleného místa. Tento nedostatek nemůže nahradit ani to, že oběť má dostupnou psychologickou pomoc, kterou jí může poskytnout psycholog. Oběť často nechce vyhledat psychologa, považuje to za pro ni nepřijatelné řešení, necítí se nemocná, chce jen poradit, podat pomocnou ruku. Jsem přesvědčena, že ani telefonní linky zřízené na pomoc obětem nemohou nahradit osobní kontakt a pomoc poskytovanou v poradnách, protože rozhovor po telefonu je neosobní, nemůže vynahradit lidský kontakt. Výše zmíněné mezinárodní dokumenty doporučují státům, aby podporovaly organizace, které pomáhají obětem. Je tedy potřeba se zamyslet nad tím, zda je poradenská pomoc obětem v současné době dostatečně dostupná. Je ale pravdou, že musíme vzít v potaz projekt Asociace občanských poraden a Probační a mediační služby, o kterém budu hovořit v kapitole o pomoci trestněprávními prostředky, který by měl tuto situaci v dohledné době snad zlepšit, při hodnocení současného stavu, musím být ovšem kritická. Příprava projektu Asociace občanských poraden a Probační a mediační služby je bezpochyby významným krokem, který doufejme povede ke zlepšení stavu dostupnosti poradenské pomoci obětem, ale jedná se stále jen o projekt, který lidem, kteří se dnes stanou obětí, zatím není schopen, s výjimkou pilotního projektu v některých městech, pomoci.

5. Pomoc trestněprávními prostředky

5.1. Doporučení R (85) 11 Rady Evropy o postavení oběti v trestním právu a řízení a Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie (2001/220/SVV) o postavení obětí v trestním řízení

Doporučení R (85) 11 Rady Evropy o postavení oběti v trestním právu a řízení (dále také „Doporučení R (85) 11“) obsahuje 16 bodů, v nichž jsou zakotvena práva, která se týkají především dostupnosti informací pro oběti, protože jen oběť, která zná všechna svá práva, se jich může účinně domáhat, dále se v Doporučení R (85) 11 klade důraz na předávání informací mezi jednotlivými orgány činnými v trestním řízení a v neposlední řadě na ochranu informací o samotné oběti před nežádanou publicitou.

Oběti by měly dostat relevantní informace již bezprostředně po činu od policistů, kteří by měli být za tím účelem proškoleni na zacházení s obětí tak, aby na ni působili uklidňujícím dojmem. Policie by měla poskytnout oběti informace o průběhu vyšetřování a měla by zajistit, aby se všechny potřebné informace dostaly na státní zastupitelství.

V Doporučení R (85) 11 je také zdůrazněno právo oběti na informace o obžalobě, oběť by měla mít možnost nechat přezkoumat rozhodnutí o tom, že obžaloba nebude podána nebo moci zahájit civilní řízení.

Výslech oběti ve všech stádiích řízení by měl být prováděn takovým způsobem, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci.

Oběti by měly mít právo získat náhradu škody v trestním řízení, o čemž by měly být informovány. Soudy by za tím účelem měly získat kompletní podklady pro rozhodování o náhradě škody.

V závěru Doporučení R (85) 11 je brán zřetel na právo oběti na ochranu jejího soukromí před publicitou, stejně jako na možnost ochrany její fyzické integrity v případě, že oběť je ze strany pachatele ohrožena.

Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie (2001/220/SVV) o postavení obětí v trestním řízení (dále také „Rámcové rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení“) definuje oběť jako fyzickou osobu, která utrpěla škodu včetně fyzického či psychického poškození, citovou újmu či hmotnou ztrátu přímo způsobenou jednáním či opomenutím, jež porušuje trestněprávní předpisy členského státu.

Oběti by měl stát respektovat a uznávat jejich práva a oprávněné zájmy. Oběti by měly mít přístup k širokému spektru informací, jež jsou pro ně důležité od prvního kontaktu s policií

až po propuštění odsouzeného pachatele z vězení, přičemž oběť by měla mít právo volby, zda chce, aby jí některé z těchto informací byly poskytnuty (např. informace o propuštění osoby odsouzené za trestný čin).

Oběti by se také mělo dostat náhrady nákladů řízení, pokud je v rámci trestního řízení v postavení procesní strany nebo svědka. Stejně jako práva na ochranu soukromí a tělesné integrity, která může být ze strany osoby, která se dopustila trestného činu, ohrožena.

Oběť by měla mít také možnost získat v rámci trestního řízení odškodnění. Další bod Rámcového rozhodnutí o postavení oběti v trestním řízení pojednává o významu mediace a probace.

Stranou pozornosti nezůstaly ani oběti s bydlištěm v jiném členském státě. Takovým obětem by mělo být co nejvíce usnadněno uplatňování jejich práv. Za tím účelem by měly být například bezprostředně vyslechnuty nebo by mělo být za účelem výslechu oběti použito videokonferencí nebo telefonních konferencí. Nemůže-li oběť podat trestní oznámení ve státě, ve kterém došlo k trestnému činu, měla by mít možnost podat trestní oznámení ve státě, v němž má bydliště, ten by měl buď uplatnit svou příslušnost nebo zajistit předání trestního oznámení.

Rámcové rozhodnutí o postavení oběti v trestním řízení se zabývá také specializovanými službami a subjekty pro pomoc obětem a zároveň jejich školením. Neopomíná ve svém závěru ani ochranu obětí před sekundární viktimizací.

Ustanovení Rámcového rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení byla několikrát předmětem rozhodování Evropského soudního dvora. Mezi nejvýznamnější rozsudky patří rozsudek ve věci Giovanni Dell'Orto, Maria Pupino a mezi nejnovější rozsudky v této oblasti lze zařadit rozsudek György Katze proti Istvánu Rolandu Sósovi.

G. Dell'Orto byl obžalován ze skutků, které zakládají trestný čin zkreslování údajů o hospodaření společností (zkreslování účetních knih, zápisů nebo jiných dokladů), provedené rovněž za účelem spáchání trestných činů těžké zpronevěry a nezákonného financování politických stran. Mezi osobami postiženými těmito trestnými činy je vícero společností, které náleží do italské skupiny ENI, mezi nimiž je i společnost Saipem SpA, která jako poškozená uplatnila nárok na náhradu škody v rámci tohoto trestního řízení.

Dell'Orto spolu s ostatními obžalovanými zpronevěřil významné peněžní částky, které byly majetkem uvedených společností, prostřednictvím úplaty za fiktivní poradenské služby poskytnuté zahraničním společností strukturálně spojeným s jedním ze spolupachatelů, čímž si přisvojili díl těchto částek. Dell'Orto si přisvojil částku

1.064.069,78 eur, patřící společnosti Saipem, která byla během trestního řízení zajištěna italskými soudními orgány.

V průběhu řízení vyvstala otázka, zda může být za oběť podle Rámcového rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení považována i právnická osoba. Evropský soudní dvůr dospěl k tomuto závěru:

Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení musí být vykládáno v tom smyslu, že v rámci trestního řízení a konkrétněji v rámci vykonávacího řízení probíhajícího po vydání konečného odsuzujícího rozsudku, stejně jako v původním řízení, pojem "oběť" ve smyslu tohoto rámcového rozhodnutí nezahrnuje právnické osoby, které utrpěly škodu přímo způsobenou konáním či opomenutím, jež porušuje trestněprávní předpisy členského státu.

Ve věci György Katze proti Istvánu Rolandu Sósovi je skutkový rámec vymezen následovně:

G. Katze podal obžalobu jakožto náhradní soukromý žalobce proti I. R. Sósovi, ve které mu vytýkal, že se dopustil podvodu podle čl. 318 odst. 1 maďarského trestního zákoníku a způsobil tím G. Katzovi značnou škodu. G. Katze se v řízení domáhal toho, aby jako oběť mohl být předvolán a vyslechnut jako svědek v rámci dotčené náhradní soukromé obžaloby. Budapešťský soud ale tento návrh zamítl.

Evropský soudní dvůr v této věci dospěl k závěru, že článek 2 a 3 rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení musejí být vykládány v tom smyslu, že neukládají vnitrostátnímu soudu povinnost umožnit oběti trestného činu, aby byla vyslechnuta jako svědek v rámci takového řízení zahájeného na základě náhradní soukromé obžaloby, jaké je dotčeno v původním řízení. Nicméně v případě, že taková možnost neexistuje, musí být oběti umožněno, aby podala výpověď, která může být zohledněna jako důkaz.

5.2. Oběť v českém trestním řízení

Český trestní řád nezná pojem oběť trestného činu, s tímto pojmem pracuje jen zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, o kterém budu hovořit dále v kapitole o peněžité pomoci obětem.

Oběť je v mezinárodních dokumentech, které jsem výše zmiňovala, zpravidla chápána jako fyzická osoba, které vznikla fyzická, psychická, emocionální nebo materiální újma, a to buď omisivním nebo komisivním jednáním pachatele, které je v rozporu s právem členského státu.

V českém trestním řízení může oběť vystupovat jako poškozený nebo jako svědek.

Poškozeným je podle § 43 trestního řádu (dále jen „TŘ“) ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Poškozeným může být podle trestního řádu fyzická i právnická osoba.

Zásadní rozdíl mezi poškozeným a tím, jak je chápána oběť v mezinárodním právu je ten, že poškozeným může být v České republice i právnická osoba. Do definice poškozeného podle trestního řádu nelze naopak vměstnat tzv. nepřímé oběti, například příbuzné oběti.

Svědék je osoba rozdílná od obviněného, která byla vyzvána orgánem činným v trestním řízení, aby vypovídala o tom, co je jí známo o trestném činu, jeho pachateli a o okolnostech důležitých pro trestní řízení; o okolnostech, které viděla a slyšela nebo jinak vnímala svými smysly.³²

Mám-li dále hovořit o tom, jaká práva má oběť v českém trestním řízení, budu muset vycházet z práv, která trestní řád přiznává poškozenému a svědkovi.

Poškozený nemá sice možnost podat soukromou nebo subsidiární žalobu, ale i přes to má velká dispoziční oprávnění. Může ovlivnit zahájení nebo pokračování v trestním stíhání. Toto právo poškozeného vyplývá z § 163 TŘ, který stanoví, že trestní stíhání pro trestné činy v tomto paragrafu taxativně vyjmenované lze zahájit nebo v již zahájeném trestním stíhání pokračovat jen se souhlasem poškozeného. Je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí souhlas byť jen jednoho z nich. Souhlas s trestním stíháním může vzít poškozený zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Odepřel-li poškozený výslovně souhlas, nelze jej již udělit. Zákonodárce, ale v § 163a TŘ říká, kdy takového souhlasu třeba není. Významným je zde zejména písmeno d), podle kterého není souhlasu třeba, je-li zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Pachatel může totiž na poškozeného různými způsoby naléhat, aby udělený souhlas vzal zpět a poškozený tak často ze strachu učiní. Problém tohoto ustanovení, které má chránit poškozeného, je podle mne v tom, že bude velmi těžké dokázat, proč vzal poškozený udělený souhlas zpět.

Poškozené bychom mohli rozdělit do dvou skupin, a to na ty, kteří mohou žádat o náhradu škody (tedy ten, jenž má podle zákona nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena a je oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil

³² Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008, str. 316.

obžalovanému povinnost nahradit škodu), a na ty, kteří nemohou žádat o náhradu škody. Uplatní-li poškozený řádně a včas v trestním řízení svůj nárok na náhradu škody, stane se subjektem adhezního řízení.

Poškozený se může vzdát svých procesních práv výslovným prohlášením učiněným vůči orgánu činnému v trestním řízení. Je-li počet poškozených mimořádně vysoký, může být rozhodnuto o tom, že poškození mohou uplatňovat svá práva pouze prostřednictvím společného zmocněnce.

Hrozí-li poškozenému nebo svědkovi nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka orgán činný v trestním řízení o možnosti žádat informace o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl nebo že odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl. Poškozený i svědek mají právo podat žádost o tyto informace soudu a v přípravném řízení státnímu zástupci. Toto právo svědka vyplývá z § 44a TŘ a odpovídá mu povinnost stanovená v § 70a TŘ vyzkoušet příslušnou věznicí bez průtahů, že poškozený nebo svědek o tyto informace požádal a následně povinným způsobem vyzkoušet poškozeného nebo svědka o propuštění obviněného z vazby nebo o jeho uprchnutí z vazby v den, kdy k této skutečnosti došlo. Předseda senátu je povinen podle § 321 odst. 5 TŘ poslat spolu s nařízením výkonu trestu příslušné věznicí informace o poškozených, jež je třeba o propuštění nebo uprchnutí odsouzeného vyzkoušet, tyto informace lze poslat věznicí i dodatečně poté, co poškozený podá žádost podle § 44a TŘ. Věznice má písemně vyzkoušet poškozeného bezodkladně, nejpozději však v den následující po propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody nebo následující den po jeho útěku.

K lhůtě pro vyzkoušení poškozeného dle § 70a TŘ P. Vantuch³³ uvádí: Za nedostatečné považují nově vytvořené ustanovení § 70a odst. 2 TrŘ, dle něhož je poškozený nebo svědek, který podal žádost podle § 44a TrŘ, vhodným způsobem vyzkoušen o propuštění obviněného z vazby nebo o jeho uprchnutí z vazby v den, kdy k této skutečnosti došlo. Vzhledem k rozloze České republiky mohou z této úpravy vyplynout poškozeným a svědkům značné problémy, protože propuštěný nebo uprchlý obviněný se během jediného dne může dostat na kterékoliv místo republiky.

Orgán činný v trestním řízení má podniknout kroky k utajení totožnosti i podoby svědka, má-li podezření, že svědkovi nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědeckví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné porušení jejich základních práv. Osobní údaje

³³ Vantuch, P. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). Trestněprávní revue, 2005, č. 1, str. 17.

o svědkovi se nezapisují do spisu, ale vedou se odděleně od trestního spisu a seznamovat se s nimi mohou jen orgány činné v trestním řízení. Pominou-li důvody pro utajení svědka, připojí se uvedené údaje k trestnímu spisu a údaje spolu s podobou svědka se již dále neutajují, toto se ovšem nevztahuje na osoby uvedené v § 102a TŘ, jimiž jsou osoby služebně činné v policejním orgánu nebo policisté jiného státu za podmínek v zákoně uvedených.

K utajení svědka a zajištění jeho bezpečnosti slouží i § 209 TŘ, který pro případ, že svědkovi nebo osobě blízké z důvodu podaného svědectví hrozí újma na zdraví nebo smrt nebo jiné vážné nebezpečí, předpokládá, že předseda senátu učiní vhodná opatření, může i po dobu výslechu takového svědka vykázat obžalovaného z jednací síně.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Právem poškozeného je zejména činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.

Poškozený má také právo dát se zastupovat zmocněncem. Zmocněncem může být jen osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena. Zmocněnec je oprávněn činit za poškozeného návrhy a podávat za něj žádosti a opravné prostředky, může se také účastnit všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený. Naplní-li poškozený zákonem stanovené podmínky, má právo na pomoc zmocněnce bezplatně nebo za sníženou odměnu. Speciální úpravu práv poškozeného obsahuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

5.3. Komparace mezinárodních dokumentů a českého trestního řádu

Jak jsem již výše uvedla, je oběť v mezinárodních dokumentech pojmána jako fyzická osoba, které vznikla fyzická, psychická, emocionální nebo materiální újma, a to buď omisivním nebo komisivním jednáním pachatele, které je v rozporu s právem členského státu. V českém trestním řádu je takto vymezené oběti nejbližší institut poškozeného. Hlavním rozdílem poškozeného od oběti, tak jak je chápána dokumenty OSN, Rady Evropy a Evropské unie, je, že poškozeným podle českého práva může být i právnická osoba. Z tohoto úhlu pohledu je česká právní úprava širší, zahrnuje větší skupinu subjektů. Ovšem nelze opominout, že poškozeným nemůže být ani příbuzný oběti, ani osoba závislá na výživě oběti, tedy tzv. nepřímé oběti. Takže úprava poškozeného je v tomto případě užší.

Vzhledem k tomu, že mezinárodní dokumenty týkající se obětí trestných činů obsahují mnohá doporučení, která by měly členské státy dodržovat, není v mých možnostech i s ohledem na rozsah diplomové práce zhodnotit, jakým způsobem jsou v České republice tato práva upravena. Proto bych se chtěla zaměřit jen na některé problémy, případně upozornit na to, kde jsou v naší trestněprávní úpravě největší nedostatky.

Ustanovení Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci jsou v oblasti týkající se trestněprávní pomoci často nekonkrétní, většinou se z nich nedají vyčíst určité požadavky, které by členské státy měly zakotvit do svých trestněprávních úprav. Například bod 4., který pojednává o chování se k obětem se soucitem a o dbaní na jejich důstojnost, může být zakotven třeba v etických kodexech pro jednotlivá povolání, ale těžko si lze představit, že bychom našli tento pokyn v trestním řádu spolu se sankcí za jeho nedodržení. Jsou-li ustanovení Deklarace OSN takto vágně vymezena, nemůžeme patrně hledat v trestněprávních normách, zda v tomto případě odpovídají Deklaraci OSN, dodržování těchto etických pravidel můžeme sledovat spíše v každodenní praxi.

Bod 6. Deklarace OSN je věnován informační povinnosti, která zahrnuje poskytování informací obětem o jejich postavení a možnostech, lhůtách k uplatnění nároků, průběhu soudního jednání, a o výsledcích projednávání jejich případu, zejména pokud jde o závažné trestné činy, a když si uvedené informace vyžádaly. Jsem toho názoru, že právě poskytování informací poškozenému je největším problémem. Poškozenému jsou informace podávány jen na předtištěném formuláři, na jehož prostudování nemá poškozený většinou příliš času, málo kdy mu je orgánem činným v trestním řízení poučení vysvětleno. Poškozený je sice formálně poučen o svých právech, ale dá se pochybovat o tom, že je mu vysvětlen průběh soudního jednání, poškozený má podle Deklarace OSN právo být informován o výsledku projednávání jeho případu, ale o tom je v České republice informován jen poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody a jemuž je doručován rozsudek. Jde-li o poskytování náležité pomoci obětem v průběhu celého soudního řízení, není mi známo, že by někdo jiný, než soukromé subjekty zabývající se pomocí obětem trestných činů, například Bílý kruh bezpečí, pomáhal oběti během celého soudního řízení. Poškozený je jen na začátku řízení poučen o svých právech, může uplatnit nárok na náhradu škody, následně je předvolán k hlavnímu líčení, je-li tam zapotřebí jeho svědectví nebo uplatňuje-li nárok na náhradu škody. Myslím, že je poškozený spíše ponechán vlastnímu osudu, o pomoci ze strany státu se podle mne v těchto souvislostech nedá

hovořit. Chce-li oběť pomoc, nezbyvá jí nic jiného než oslovit organizace poskytující služby obětem nebo vyhledat pomoc advokáta.

Bod 8. a 9. Deklarace OSN upravují nárok oběti a jejich rodin či osob, které o ně pečují, na spravedlivé odškodnění, jež by mělo zahrnovat navrácení majetku nebo peněžní náhradu za způsobenou újmu nebo ztrátu, kompenzaci výdajů způsobených viktimizací, použití služeb a obnovu práv. Odškodnění by mělo tvořit volitelnou součást rozhodnutí v trestních věcech. Poškozený může podle § 43 odst. 3 TŘ uplatnit nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena. Okruh osob, které mohou být subjektem adhezního řízení je v ČR užší, než jak jej vymezuje Deklarace OSN, neboť o náhradu škody v trestním řízení nemůže požádat tzv. nepřímá oběť, stejně jako je užší rozsah odškodnění, kterého se lze v trestním řízení domoci, tzn. nahrazuje se jen škoda nikoliv jiná újma, která vznikla trestným činem. Oběti jsou v tomto případě se svými dalšími nároky, jež nemohou v adhezním řízení uplatnit, odkázány na řízení ve věcech občanskoprávních.

Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 má stejně jako Deklarace OSN velmi neurčitě stanoveny povinnosti vůči veřejným službám ohledně jejich přístupu k obětem. Opět se zde vyskytují pojmy jako respektování a uznávání oběti, pochopení negativních dopadů trestného činu na oběť. Jedná se zde spíše o vymezení morálních hodnot.

Bod 6. Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8 pojednává o důležitosti dostupnosti informací a o tom, jaké informace by oběti měly dostat. Oběti by měly být informovány o službách či organizacích, které jim mohou poskytnout podporu, dále o jejich druhu a tam, kde je to vhodné, i ceně takové podpory. Podle trestního řádu má být oběť poučena o svých procesních právech, pod toto poučení jistě nespadá informace o organizacích, které poskytují pomoc obětem. Oběti si často pomoc těchto subjektů vyhledávají samy pomocí internetu nebo se o tomto druhu pomoci dozví od svých příbuzných či známých. Ani na soudech nenajdeme na viditelném místě informační letáky či brožury, které by o možnosti této pomoci informovaly alespoň v písemné podobě.

K dalším informacím, které by měly oběti dle bodu 6. Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8 dostat, se již vyjadřovat nebudu, jedná se o informace, které poškozený podle našeho trestního řádu má skutečně dostat nebo jde o podobné problémy, o kterých jsem již psala výše.

Doporučení R (85) 11 z velké části opakuje, co již bylo zahrnuto do Deklarace OSN a Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8, tj. etické principy, informování oběti o jejích právech, informování oběti o průběhu řízení včetně jeho výsledku, prevence sekundární viktimizace při výslechu, přiznání náhrady škody v trestním řízení.

Rámcové rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení v čl. 4 obsahuje ustanovení o informační povinnosti. Znovu zde můžeme naleznout nesoulad mezi úpravou v Rámcovém rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení a vnitrostátním právem. Žádný předpis neukládá orgánům činným v trestním řízení poučit oběť/poškozeného o službách nebo subjektech, na něž se může obrátit s žádostí o pomoc, o druhu pomoci, kterou může získat, o etapách řízení následujících po trestním oznámení a úloze oběti v těchto etapách, stejně jako oběti, která má bydliště v jiném státě, se nedostane informací o tom, jaké zvláštní prostředky jsou jí k dispozici pro zajištění ochrany jejích zájmů. Všechny informace až na poslední zmiňovanou se oběť nedozví, protože nikomu není právní normou uloženo jí tyto sdělit. Poslední informaci týkající se oběti, která má bydliště v jiném státě, se oběť ani dozvědět nemůže, protože není oběť o čem informovat, jelikož náš trestní řád žádá taková ustanovení nemá.

V Rámcovém rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení se dále setkáme se stejným problémem jako v mezinárodních dokumentech předcházejících, tj. informování oběti o výsledku trestního oznámení, informování oběti o podstatných skutečnostech, jež jí v případě trestního stíhání umožní sledovat průběh trestního řízení s osobou stíhanou za čin, jenž se oběti dotýká, s výjimkou mimořádných případů, kdy by mohlo dojít k narušení řádného průběhu řízení, informací o rozhodnutí soudu. Výše jmenované mezinárodní dokumenty vždy vyžadovaly, aby se oběti dostalo informace o výsledku řízení. V České republice se takové informace dočká jen poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, nikoliv ten poškozený, který není subjektem adhezního řízení.

Článek 11 Rámcového rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení stanoví, že každý členský stát zajistí, aby oběti trestného činu, ke kterému došlo v jiném členském státu, než ve kterém mají bydliště, mohly podat trestní oznámení u příslušných orgánů státu bydliště, pokud nejsou schopny tak učinit v členském státu, kde byl čin spáchán, nebo pokud si tak nepřály učinit v případě závažného trestného činu. Neuplatní-li příslušný orgán, u něhož je trestní oznámení podáno, sám svou příslušnost, neprodleně je předá příslušnému orgánu státu, na jehož území byl trestný čin spáchán. Trestní oznámení je vyřízeno podle vnitrostátního práva státu, v němž byl trestný čin spáchán. Dlužno dodat, že český trestní řád vůbec popsanou situaci, tj. předání trestního oznámení v případě, kdy nejsou orgány činné v trestním řízení příslušné k jeho projednání, neupravuje.

Lze tedy shrnout, že největší nedostatky vnitrostátní právní úpravy představuje bezesporu oblast informování poškozeného. Především se jedná o nedostatečné informace o průběhu

trestního řízení včetně vysvětlení úlohy poškozeného v něm, informace o výsledku trestního řízení, informace o službách a subjektech, které mohou poškozenému pomoci.

5.4. Výslech jako prostor pro sekundární viktimizaci

Poškozený vystupuje často v trestním řízení jako svědek a tím se stává pro orgány činné v trestním řízení nezastupitelným zdrojem informací. Je-li dotyčná osoba skutečně poškozeným, může se stát, že je jedinou osobou kromě pachatele, která byla na místě činu a může orgánům činným v trestním řízení pomoci objasnit, jak k trestnému činu došlo, jak jednání pachatele probíhalo a co se dělo po trestném činu. Poškozený je tedy v danou chvíli na jednu stranu osobou, která má za sebou traumatizující událost a na níž by se měl brát ohled, přistupovat k ní co nejšetrněji. Na druhou stranu je ale oběť nositelem důkazů, které mohou mnohé věci objasnit. V žádném případě ale nesmí být oběť vyslýchající osobou chápána jen jako nositel důkazů a zdroj dalších věcných důkazů, jak se nezřídka stává.³⁴ Oběti nesmí být na škodu, že v řízení vystupuje jako svědek, nesmí být pozice oběti z tohoto důvodu podkopávána.³⁵

Typické situace, za nichž dochází k sekundární viktimizaci jsou následující:

- nejbanálnější situací je, jestliže orgán činný v trestním řízení, nejčastěji policejní orgán, odmítá vůbec akceptovat, že občan je obětí trestného činu (neochota přijmout trestní oznámení, sepsat protokol),
- neoprávněné nařčení oběti z toho, že si oznamovaný delikt vymyslela nebo zinscenovala,
- přílišný tlak a naléhání na oběť k podání jejího svědectví v situacích, kdy oběť sama si nepřeje, aby jako svědek figurovala, to může mít řadu důvodů, například blízký vztah oběti k pachateli a z toho vyplývající přání, aby nedošlo k jeho trestnímu postihu nebo přání oběti, aby v trestním řízení nebyly odhaleny skutečnosti, které kompromitují nebo vystavují nebezpečí trestního postihu jí samotnou nebo osoby jí blízké nebo může být příčinou neochoty oběti vypovídat jako svědek strach z pachatele, obava ze msty za složení usvědčující výpovědi.³⁶

Velmi důležitou roli sehrávají v průběhu výslechu emoce a paměť oběti. Pro oběť je výslech stresující záležitost, je nucena se znovu rozpomenout na průběh trestného činu. I

³⁴ Sieverding, A. Optimierung und Intensivierung des polizeichen Opferschutzes in Niedersachsen. Kriminalistik, 2005, č. 2, str. 80.

³⁵ Betmann, Ch. Das Adhäsionsverfahren im Lichte des Opferrechtsreformgesetzes. Kriminalistik, 2004, č. 8-9, str. 571.

³⁶ Blíže Musil, J. Oběť v roli svědka (riziko sekundární viktimizace). In: K problematice obětí trestných činů: Sborník příspěvků z celostátního semináře, Praha 15.3.1995. Praha: Bílý kruh bezpečí, 1995, str. 44 a násl.

když od trestného činu uběhla již delší doba, mohou oběť během výslechu přepadnout silné a nezvladatelné emoce, přetrvávají-li tyto silné emoce i delší dobu po trestném činu, měla by se oběť dostat do péče odborníka.

Základem úspěšného výslechu je navázání kontaktu mezi obětí a vyslychajícím. Vyslychající by se měl oběti představit, oslovovat ji jménem, aktivně jí naslouchat. Pokud oběť získá k vyslychajícímu důvěru, nebude pro ni výslech pravděpodobně zdrojem nežádoucího stresu, který může ovlivnit i paměť oběti. Velmi důležitá je pro oběť i atmosféra výslechu, která je závislá ve větší míře na postoji vyslychajícího k oběti. Vyslychající by měl v první řadě vystupovat jako kompetentní profesionál. Praktická instrukce může znít následovně. Vyvarujte se stylu otrlého cynika. Osvojte si polohu (roli) chápavého partnera hovoru.³⁷

Zdrojem sekundární viktimizace nemusí být pro oběť jen to, jak se k její výpovědi staví orgán činný v trestním řízení ani samotný průběh výslechu, ale i prostředí, ve kterém je výslech prováděn. Místnost, ve které probíhají výslechy, by měla vypadat jako obývací pokoj.³⁸

Vzhledem k tomu, že zejména děti jsou velmi citlivé ke svému okolí a výslech pro ně znamená velkou zátěž, byl přijat Program zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Policií ČR, jehož hlavním cílem je zamezit sekundární viktimizaci v rámci trestního řízení a posilování zákonnosti a kvality úkonů v trestním řízení, kde děti vystupují jako oběti a svědci.³⁹

Výslechové místnosti pro děti mají mít v zásadě dvě místnosti, přičemž jedna místnost bude sloužit k výslechu a druhá bude technickým zázemím, které bude zahrnovat audiovizuální a počítačovou techniku, která umožní monitorování a nahrávání výslechu. Výslechová místnost by měla být vybavena tak, aby se tam děti cítily příjemně a bezpečně. Své místo by v ní měly najít hračky, obrázky, magnetické tabule atd. Věci umístěné ve výslechové místnosti by ale neměly vést k nadměrnému rozptýlení dítěte. V Programu zřizování specializovaných výslechových místností je pamatováno na to, že i přílišný počet přítomných osob, může mít na dítě negativní vliv, proto by soudce, státní zástupce, obhájce a další osoby měly sedět v jiné místnosti, ve které budou průběh výslechu sledovat jen prostřednictvím techniky.

³⁷ Čírtková, L. Výslech oběti trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2005, č. 3, str. 11.

³⁸ Výslechové místnosti pro dospělé, které splňují uvedená kritéria, mají například ve Švýcarsku viz Christen-Arnold, M., Steiner, S. Opfer und Opferinteressen im Strafverfahren, Kriminalistik, 2005, č. 7, str. 450.

³⁹ <http://web.mvcr.cz/archiv2008/zpravy/2007/opk0625d.html> (naposledy navštíveno 3.11.2008).

Program zřizování specializovaných výslechových místností počítá i s nadstandardními projekty. Ty by měly mít místnosti tři až čtyři – výslechovou, monitorovací, technickou, čekárnu (hernu).

V roce 2007 bylo na Projekt specializovaných výslechových místností vyčleněno 2.500.000 Kč, z čehož byla financována výstavba 12 výslechových místností (např. v Praze, Příbrami, Brně). Předpokládá se ale další výstavba specializovaných výslechových místností v roce 2008 s tím, že by měla být dokončena základní síť těchto místností v České republice.

5.5. Restorativní justice

Ve většině států stoupá velmi rychle počet odsouzených pachatelů trestných činů, podle odborných odhadů je uvězněno ve věznicích na celém světě více než 8,75 milionů lidí. Téměř polovina z tohoto počtu se nachází v USA (1,93 mil.), v Rusku (0,96 mil.) a v Číně (1,43 mil.).⁴⁰ Ani Česká republika není v tomto směru výjimkou, počet odsouzených stoupá a kapacita věznic je nedostatečná. Objevují se názory, že sankční mechanismus není dostatečně účinný, neboť se nezřídka stává, že odsouzený čeká na nástup výkonu trestu dlouhé měsíce či roky. To vede některé lidi k úvahám, má-li výkon trestu po letech ještě smysl. Trest by měl následovat co nejrychleji po trestném činu, aby si pachatel uvědomil důsledky svého jednání. Trest, který následuje po několika letech, kdy už třeba pachatel vede řádný život, se podle mne mívá účinkem. Pachatel, ačkoliv se už pokusil o nápravu, je poslán do vězení. Naopak pachatel, který nemůže nastoupit výkon trestu z důvodu přeplněnosti vězeňského zařízení má další prostor pro páčání trestné činnosti. Někteří autoři hovoří v těchto souvislostech dokonce o krizi trestu odnětí svobody.⁴¹

Problém velkého počtu odsouzených a nedostatečná kapacita vězeňských zařízení není jediným problémem dnešního pojetí sankční politiky. Pachatelé, kteří jsou ve vězení i několik let, si odvyknout žít ve společnosti. O pachatele je ve vězení postaráno, nemusí pracovat, aby si vydělal na jídlo a na přežití. Všechny pachatelovy základní potřeby jsou zajištěny – ubytování, jídlo, oblečení, sportovní a kulturní vyžití. Pachatel nemusí dělat zhola nic proto, aby mu bylo poskytnuto vše, co je pro život nezbytné. Jediné, co je omezeno, je jeho osobní svoboda. Není výjimkou, že vězni mají i přehnané nároky,

⁴⁰ Zapletal, J. a kol. Kriminologie pro posluchače magisterského studijního programu. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002, str. 33.

⁴¹ Blíže Zapletal, J. a kol. Kriminologie pro posluchače magisterského studijního programu. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002, str. 33.

například Evropský soud pro lidská práva musel ve sporu Beier proti Německu řešit stížnost vězně, že mu nebylo dovoleno vzít si do vězení play station.

Pachatel také ztrácí potřebu se rozhodovat, nemá za nic odpovědnost, jeho život je řízen chodem věznice, což vede k potlačení jeho individuality a ke ztrátě odpovědnosti za vlastní rozhodování.

Dalším otázkou je, plní-li trest odnětí svobody svůj účel. Pachatel si často vůbec neuvědomí, čeho se dopustil, nevidí v plném rozsahu důsledky svého činu. Nežádka se u pachatelů, kteří již za sebou mají výkon trestu odnětí svobody, objevuje recidiva.

Problém sankční politiky není jen na straně pachatele ale i na straně oběti. Obětem obvykle vůbec nejde o to, aby byl pachatel krutě potrestán, mají spíše zájem o náhradu materiální a morální újmy, nejlépe neformální cestou, potřebují se s trestným činem vyrovnat. Oběť chce pochopit, proč se to stalo právě jí, chce vysvětlení od pachatele.

Východiskem těchto nových restorativních přístupů je přesvědčení o tom, že trestný čin je především konfliktem mezi konkrétními jedinci a nikoliv mezi pachatelem a státem, a proto je třeba řešit jej především na interpersonální a neformální úrovni se snahou obnovit poškozené sociální vztahy a odčinit způsobená příkoří.⁴²

H. Zehr⁴³ uvádí ve své knize následující restorativní principy: trestný čin je narušením lidské integrity a mezilidských vztahů, trestný čin vytváří povinnost a závazky, hlavním závazkem je dát věci do pořádku.

Rozdíl mezi retributivní a restorativní justicí je v jejich cílech, v otázkách, které mají vyřešit.

Retributivní justice:

- Jak byl porušen zákon?
- Kdo se porušení dopustil?
- Jak má být potrestán?

Restorativní justice:

- Komu vznikla škoda?
- Jaké jsou potřeby osob, které trestný čin zasáhl?
- Kdo by měl tyto potřeby saturovat?⁴⁴

⁴² Kuchta, J. Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 180.

⁴³ Zehr, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro mediaci a probaci, 2003, str. 14.

⁴⁴ Válková, H., Šámal, P., Sotolář, A. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, str. 21 – 22.

Prvky restorativní justice se v českém právu začaly objevovat až v 90. letech 20. století. Zákon č. 292/1993 Sb. novelizoval trestní řád a zakotvil možnost podmíněného zastavení trestního stíhání. Brzo následovaly další novely trestního řádu, které zavedly institut narovnání, obecně prospěšné práce, podmíněné upuštění od potrestání a podmíněné odsouzení s dohledem.

Také zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže (dále také „ZSVM“) obsahuje prvky restorativní justice. Dokladem toho je již samotný § 1 odst. 2, který vymezuje účel zákona. Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustily děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchání protiprávních činů.

Významným mezníkem v prosazování restorativní justice v České republice se stalo přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, kterým byla zřízena Probační a mediační služba, která má za úkol provádět úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Probací se podle § 2 zákona o Probační a mediační službě rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonů trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. Mediace je v § 2 odst. 2 zákona o Probační a mediační službě definována jako mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením.

Pro oběť je velmi významný proces mediace, při kterém dochází za účasti odborníka, který vystupuje jako zprostředkovatel, po souhlasu obviněného i poškozeného, ke styku oběti a pachatele, při kterém se hledá způsob řešení situace, do které se zúčastněné osoby v důsledku trestného činu dostaly.

V průběhu mediace má oběť možnost vysvětlit pachateli, jak jí trestným činem ublížil, jakou újmu, zejména emocionální, jí způsobil. Pachatel se může oběti pokusit objasnit, proč trestný čin spáchal, jaký motiv jej k tomu vedl. Mediátor má velmi významnou funkci, musí být na průběh mediace připraven, přičemž prvním krokem k úspěšné mediaci,

je prvotní rozhovor mediátora s pachatelem, během něhož pachatelé vysvětlí význam mediace, její možnosti a její cíl. Následně v průběhu mediace musí bedlivě sledovat, jak mediace probíhá, především, zda se oběť i pachatel během ní cítí bezpečně. Oběti nesmí být v průběhu mediace v žádném případě vyhrožováno, stane-li se tak, měla by být mediace okamžitě ukončena. Mediátor musí pozorně sledovat i nonverbální komunikaci, protože výhrůžky nemusí být jen ústní, ale mohou být i naznačovány řečí těla. K tomu, aby se oběti cítily v průběhu mediace bezpečně, se doporučuje, aby mediace neprobíhala v soudních či policejních budovách, ale ve speciálních prostorách k tomu účelu určených.

Tabulka č. 2

Počet nově evidovaných případů Probační a mediační služby⁴⁵

Rok	Počet nově evidovaných případů Probační a mediační služby
2001	18 410
2002	29 291
2003	28 365
2004	28 403
2005	26 338
2006	24 885
2007	27 648

Připočítáme-li k počtu řešených případů v roce 2001 6.551 případů, které si služba převzala od probačních úředníků soudů, kteří agendu probačního úředníka vykonávali před 1.1.2001, můžeme konstatovat, že počet případů řešených Probační a mediační službou je více méně konstantní.

Probační a mediační služba připravuje speciální komplexní poradenství obětem trestných činů. Záměrem projektu je posílení a zkvalitnění nabídky služeb pro oběti trestných činů a domácího násilí. Cílem projektu je vytvořit systém specializovaného komplexního poradenství obětem trestných činů a domácího násilí, který bude přenositelný do celé sítě občanských poraden Asociace občanských poraden i středisek Probační a mediační služby. Projekt by měl být hotov do konce roku 2008.

⁴⁵ Zdroj: http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=38 (naposledy navštíveno 23.11.2008).

Zatím byl spuštěn Pilotní program AOP a MPS ČR pomáhající obětem trestných činů. Tento pilotní program běží dva roky v Berouně, Třebíči a Brně. Podle tiskové zprávy z června 2008⁴⁶ má tento program již první výsledky. Od listopadu 2006 do května 2008 poskytli poradci specializované poradenství 431 obětem trestných činů i domácího násilí. Od 1. srpna 2008 se síť poraden rozšířila o poradnu v Českých Budějovicích, Frýdku – Místku, Mostě, Náchodu, Pardubicích, Rokycanech a Zlíně.⁴⁷

Pro oběti trestných činů, v jejichž místě bydliště zatím není dostupná poradna, je dostupný na stránkách Probační a mediační služby alespoň stručný průvodce oběti trestných činů, v němž se oběti mohou dozvědět například, kdo je poškozeným, kdo obětí, jaká práva jim přísluší, jaká škoda jim může být nahrazena a na koho se mohou obrátit.

⁴⁶ Tisková zpráva o pilotním programu AOP a MPS ČR z června 2008 je dostupná na webové adrese http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=47 (naposledy navštíveno 23.11.2008).

⁴⁷ Zdroj: <http://www.obcanskeporadny.cz/content/blogcategory/21/45/> (naposledy navštíveno 23.11.2008).

6. Peněžítá pomoc obětem trestných činů

6.1. Odškodňování obětí trestných činů

Problematika odškodňování obětí trestných činů vystupuje do popředí zájmu na úrovni vnitrostátní, ale i mezinárodní v polovině osmdesátých let dvacátého století. Jednotlivé státy začínají přijímat zákony upravující podmínky, za kterých mohou oběti trestných činů žádat stát o kompenzaci. Jako první přijala právní úpravu v tomto smyslu Velká Británie v roce 1964, v roce 1973 ji následovala Finsko, v roce 1974 Irsko, v roce 1975 Norsko a Holandsko, v roce 1976 Německo, v roce 1977 Francie, v roce 1978 Švédsko, v roce 1982 Rakousko, v roce 1984 Lucembursko a Švýcarsko, v roce 1985 Belgie, v roce 1991 Portugalsko. Významným předělem na poli mezinárodním bylo v tomto případě přijetí Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů v roce 1983. V posledních letech začíná obracet svou pozornost k obětem trestných činů i Evropská unie. Nejvýznamnějšími dokumenty, které přijala, jsou Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV) a Směrnice Rady EU 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů.

Důvody, které státy vedly, k přijímání zákonů o odškodňování obětí označuje J. Jelínek⁴⁸ jako kompenzační teorie a člení je na teorii právní křivdy, teorii sociálního kontraktu, teorii sociálního pojištění a utilitární teorii. Základem teorie právní křivdy je, že stát stanoví pravidla chování, která mají být dodržována, ale v případě, že dojde k jejich porušení, zakazuje soukromou odplatu a sám se snaží trestněprávními prostředky dosáhnout nápravy. Pokud stát nedostojí své povinnosti chránit své občany, pak musí odškodnit oběti za jakékoliv ztráty způsobené trestným činem. Teorie sociálního kontraktu je koncipována jako morální povinnost státu, nikoliv jako povinnost zákonná podle teorie křivdy, odškodnit oběti trestných činů, pokud nedokázal jejich spáchání zabránit. Teorie pojištění vychází z toho, že občané platí státu daně a za to očekávají ochranu proti rizikům a nebezpečím každodenního života, která mohou nečekaně postihnout kteréhokoliv z nich. Teorie utilitaritativy souvisí s kompenzací nákladů, které oběti vznikají, pokud aktivně pomáhá orgánům činným v trestním řízení. Jedná se o jakousi odměnu za to, že oběť investuje svůj čas a energii a zároveň je dále vystavována vlivu stresových faktorů.

⁴⁸ Jelínek, J. Poškozený v trestním řízení. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998, str. 123.

T. Gřivna⁴⁹ rozlišuje tři základní myšlenky, ze kterých většina kompenzačních teorií vychází, a to odpovědnost státu za spáchaný trestný čin, koncept solidarity a spravedlnosti. Myšlenka odpovědnosti státu za spáchaný trestný čin vychází z toho, že stát má povinnost chránit osoby, které se nacházejí na jeho území a pokud tento svůj závazek nedodrží, byť z jakéhokoliv důvodu, pak musí oběti odškodnit. Ke konceptu solidarity a spravedlnosti uvádí T. Gřivna následující: „Základem práva na odškodnění je vzájemná solidarita všech členů společnosti. Jestliže jsou některé osoby zranitelnější nebo nemají takové štěstí jako ostatní, musí se na odškodnění za vzniklou újmu podílet celá společnost. Konec konců, nikdo neví, kdy se něco podobného může stát jemu. Konečně lze při odškodnění vycházet z teze, že v důsledku odškodnění oběti dojde k odstranění jejího pocitu nespravedlnosti, což umožní aplikovat mírnější trestní politiku, za to však účinnější.“⁵⁰

6.2. Peněžité pomoc obětem trestných činů v jednotlivých státech

6.2.1. Peněžité pomoc obětem trestných činů v České republice

V České republice je poskytována peněžité pomoc obětem trestných činů na základě zákona č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti (dále také „PomObTr“).

Na peněžitou pomoc od státu podle tohoto zákona má nárok oběť trestné činnosti, která je v § 2 PomObTr definována jako fyzická osoba, které vznikla v důsledku trestného činu škoda na zdraví. Za oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.

V této souvislosti nelze nezmínit vztah pojmu oběť trestného činu a pojmu poškozený, který je vymezen v § 43 trestního řádu jako osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Tyto pojmy se částečně překrývají – někteří autoři považují „oběť“ za pojem širší než pojem „poškozený“, jiní autoři zastávají názor opačný. Argumenty pro prvé stanovisko najdeme především v důvodové zprávě k zákonu č. 209/1997 Sb. a v učebnici trestního práva procesního,⁵¹ ve které je oběť chápána nejen jako osoba, která utrpěla nějakou újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i jako osoba, u které k takové újmě došlo zprostředkovaně. Naopak v jiné

⁴⁹ Gřivna, T. Účinky evropeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica. Praha: Karolinum, 2008 (v tisku).

⁵⁰ Gřivna, T. Účinky evropeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica. Praha: Karolinum, 2008 (v tisku).

⁵¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 2., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 266 a 267.

učebnici trestního práva procesního⁵² je zdůrazněna rozdílnost obou výrazů a zastáván názor, že pojetí oběti v zákonu č. 209/2007 Sb. je užší vzhledem k tomu, že bylo do zákona zapracováno jen ve vztahu k vlastnímu účelu – poskytnutí peněžité pomoci.

Poskytnutí pomoci podle tohoto zákona se může domáhat jen ten, komu nebyla škoda na zdraví nebo škoda způsobená v důsledku smrti plně nahrazena a to buď samotným pachatelem a nebo např. z plnění na základě soukromého pojištění.

Zákon umožňuje poskytnutí pomoci, i když o vině pachatele bylo rozhodnuto odsuzujícím rozsudkem nebo rozsudkem, kterým byl pachatel zproštěn obžaloby. Odškodnění se dočká oběť i v případě, kdy takový rozsudek nebyl vyhlášen nebo nenabyl právní moci a nebo pokud nebylo zahájeno trestní stíhání proto, že pachatel není znám nebo proti němu nebylo možno zahájit trestní stíhání, anebo brání-li tomu zákonná překážka, a to za předpokladu, že nejsou na základě výsledku šetření orgánů činných v trestním řízení důvodné pochybnosti o tom, že se stal trestný čin, v důsledku kterého byla oběti způsobena škoda na zdraví.

Pomoc je poskytována nejen občanům České republiky, ale díky novele zákona č. 209/1997 Sb. provedené zákonem č. 204/2006 Sb. také obětem trestné činnosti v přeshraničních případech. A to v případě stal-li se někdo obětí trestného činu na území Evropské unie, ale přitom má místo trvalého pobytu nebo se zdržuje na území jiného členského státu. Součinnost je poskytována osobám, které se staly obětí trestného činu na území jiného členského státu Evropské unie, jehož orgán bude o poskytnutí pomoci rozhodovat. Stejně tak jde o případy, kdy došlo ke spáchání trestného činu na území České republiky, ale oběť má místo trvalého pobytu nebo se obvykle zdržuje na území jiného členského státu. Konečně se stát zavazuje v § 14e PomObTr k poskytování pomoci cizím státním příslušníkům jako obětem trestné činnosti na území České republiky podle mezinárodních smluv.

Oběti mohou podávat žádosti o poskytnutí peněžité pomoci nejpozději do jednoho roka ode dne, kdy se dověděly o škodě způsobené trestným činem, tato lhůta je prekluzivní, u Ministerstva spravedlnosti, které o jejich žádosti rozhodne do tří měsíců.

Náležitosti žádosti upravuje § 10 PomObTr, ve kterém je podrobně stanoveno, jaké údaje musí žadatel sdělit a jakými doklady je doložit. Pro snazší přístup k pomoci poskytované podle tohoto zákona vytvořilo Ministerstvo spravedlnosti formulář, který zveřejnilo na

⁵² Císařová, D., Fenyk, J. a kol. Trestní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2006, str. 196.

svých internetových stránkách, i se stručným komentářem, jak jej vyplnit a které doklady jsou v dané situaci považovány za rozhodující.

Pomoc je poskytována v paušální částce ve výši 25.000 Kč nebo ve výši představující prokázanou ztrátu na výdělku a prokázané náklady spojené s léčením, ponížené o součet všech peněžitých částek, které již oběť z titulu náhrady škody inkasovala. Pomoc je ovšem poskytována jen do výše 150.000 Kč. Osobě pozůstalé po oběti vymezené v § 2 odst. 2 PomObTr může být přiznána pomoc v paušální částce ve výši 150.000 Kč. Je-li pozůstalých osob více, pak se poskytovaná částka krátí tak, aby výše odškodnění nepřesáhla 450.000 Kč celkem.

V § 6 PomObTr najdeme taxativní výčet případů, kdy stát pomoc neposkytne. Jedná se o situaci, kdy oběť je stíhána jako spoluobviněný nebo byla účastníkem daného trestného činu, oběť nedala souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu v případě, kdy je tento souhlas vyžadován nebo neposkytla součinnost orgánům činným v trestním řízení.

„Omezení kompenzace škody státem ve shora uvedených případech sleduje zejména obecný cíl, aby oběti trestné činnosti samy aktivně přispěly k odhalení a usvědčení pachatele širší spoluprací s orgány činnými v trestním řízení. Tím sleduje kompenzační program obecnou společenskou potřebu, aby všechny trestné činy byly odhaleny a jejich pachatelé byli potrestáni.“⁵³

Další podmínkou pro poskytnutí pomoci státem je, že celková výše bodového ohodnocení za bolest dosahuje alespoň 100 bodů. Hodnotu bolestného stanoví ošetřující lékař posudkem podle vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění. Tato vyhláška je ale předmětem kritiky, a to zejména z důvodu, na které poukazuje J. Mach⁵⁴ ve svém článku. Hlavní problémem je spatřován v tom, že vyhláška obsahuje diskriminaci na základě věku a tím porušuje článek 3 odstavec 1 Listiny základních práv a svobod. Jako příklad lze uvést případ ztráty obou varlat do 45 let muže nebo obou vaječníků do 40 let ženy, kdy je výše bodového ohodnocení stanovena na 1 200 bodů, zatímco od 45 do 70 let muže a od 40 do 60 let ženy je přiznáno dané osobě jen 600 bodů, a pokud je muži nad 70 let a ženě nad 60, pak se dočká jen 300 bodů. Další ukázkou diskriminace je bodové ohodnocení traumatické poruchy akomodace nepodmíněné ztrátou čočky, kdy ve věku do 15 let je přiznáváno 500 bodů, do 45 let 300 bodů, nad 45 let 100 bodů a ve věku nad 60 let dokonce 0 bodů. Obsah vyhlášky se stal předmětem zkoumání

⁵³ Jelínek, J. Poškozený v trestním řízení. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998, str. 154.

⁵⁴ Mach, J. Právo na důstojné odškodnění. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2005, č. 4, str. 3n.

Ústavního soudu v souvislosti s návrhem předsedy senátu Obvodního soudu pro Prahu 1 JUDr. Jaromíra Jirsy na zrušení § 444 odst. 2 občanského zákoníku pro rozpor s Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod. Ústavní soud nálezem sp. zn. Pl. ÚS 50/05 návrh zamítl a současně zdůraznil, že navrhovatel ve skutečnosti nesměřoval návrh proti zákonu, ale proti vyhlášce č. 440/2001 Sb., k čemuž nebyl aktivně legitimován. Zároveň Ústavní soud vyslovil názor, že pokud je navrhovatel přesvědčen o protiústavnosti vyhlášky, pak vyhlášku při svém rozhodování neměl použít a měl rozhodnout na základě a v duchu zákona, který je vyhláškou prováděn.

Pomoc stanovená podle § 7 PomObTr může být také snížena a nebo nepřiznána s přihlédnutím k sociální situaci oběti a k tomu, do jaké míry se oběť podílela na vzniku škody a zda využila všech zákonných prostředků k uplatnění nároků na náhradu škody na pachateli nebo na jiné osobě, která je povinna škodu nahradit.

V případě, že oběti je pomoc poskytnuta, vzniká jí povinnost odvést na účet Ministerstva spravedlnosti částky, které obdržela jako náhradu škody až do výše státem poskytnutého odškodnění, a to ve lhůtě pěti let ode dne, kdy jí byla pomoc poskytnuta.

Významnou roli hraje § 14 PomObTr, ve kterém nalezneme poučovací povinnost stanovenou orgánům činným v trestním řízení, která jim výslovně ukládá, aby obětem trestného činu, v jehož důsledku vznikla škoda na zdraví nebo byla způsobena smrt, poskytli poučení o podmínkách, za nichž lze o peněžitou pomoc žádat. J. Jelínek⁵⁵ se zabývá otázkou, zda v tomto případě nejde o ustanovení nadbytečné vzhledem k tomu, že trestní řád obsahuje v § 46 poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení ve vztahu k poškozenému. Dospívá však k názoru, že poučovací povinnost podle § 46 TrŘ se vztahuje jen na procesní práva a povinnosti poškozeného, nikoliv tedy na práva hmotněprávní.

Důvodová zpráva k zákonu č. 209/1997 Sb. se v části věnované dopadu zákona na státní rozpočet snaží předjímat, kolik obětí o pomoc požádá. Odhady vychází z počtu obviněných z trestných činů, kde znakem základní skutkové podstaty je způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti, dále je brán zřetel na latentní kriminalitu a na řadu faktorů, které mohou počet obětí ovlivnit. Těmi mohou být např. případy, kdy jednání pachatele zůstane ve stádiu přípravy či pokusu a k poškození zdraví tedy nedojde. Velkou část těchto trestných činů představuje trestná činnost spáchaná v dopravě, kde je nárok na odškodnění uplatňován vůči pojišťovnám. Důvodová zpráva k zákonu č. 209/1997 Sb. předpokládala,

⁵⁵ Jelínek, J. Poškozený v trestním řízení. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998, str. 152n.

že výplata odškodnění zatíží státní rozpočet asi 15 milionů ročně. V následující tabulce je patrné, jak se situace ve skutečnosti od účinnosti zákona vyvíjí.

Tabulka č. 3

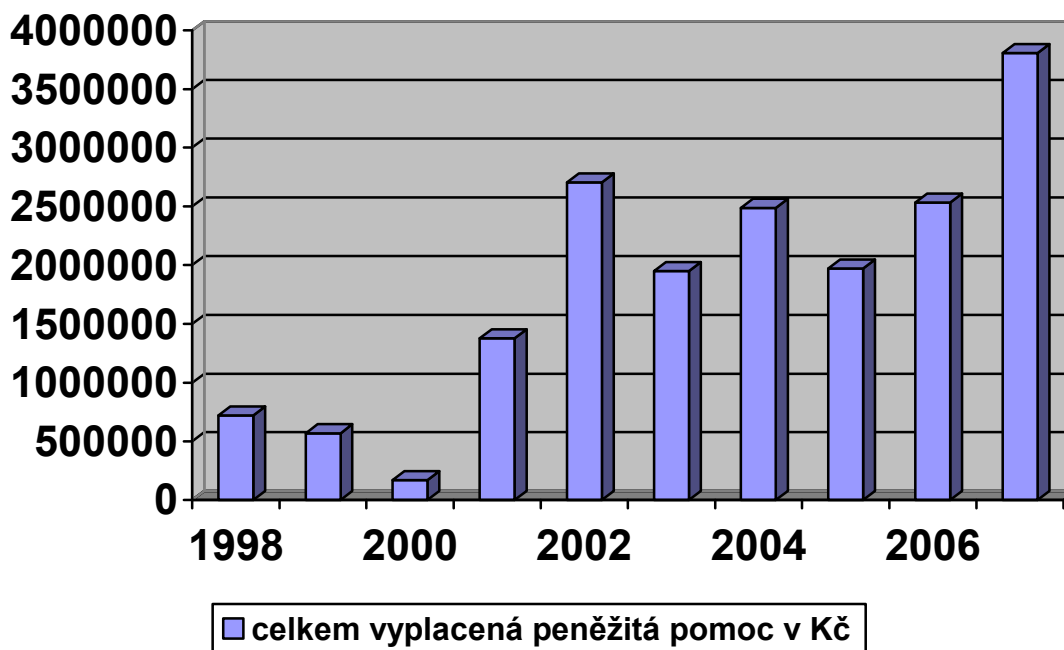
Základní údaje o rozsahu peněžité pomoci vyplacené podle zákona č. 209/1997 Sb.⁵⁶

Rok	Celkem podáno žádostí	Vyřízeno poskytnutím peněžité pomoci	Celkem vyplacená peněžítá pomoc v Kč
1998	198	27	720 174
1999	83	22	567 992
2000	62	6	170 311
2001	103	32	1 376 539
2002	137	56	2 705 394
2003	75	28	1 948 914
2004	86	43	2 488 438
2005	101	43	1 969 402
2006	82	35	2 532 691,50
2007	125	32	3 806 300
Celkem	1052	324	18 286 155,50

Graf č. 2 znázorňuje, kolik peněz bylo obětem trestných činů vyplaceno podle zákona č. 209/1997. Z grafu jednoznačně vyplývá, že zatímco v prvních letech účinnosti zákona byly vyplaceny obětem poměrně malé kompenzace, tak v posledních letech objem peněžních prostředků, který stát obětem poskytuje, má rostoucí tendenci.

⁵⁶ Zdroj – webové stránky Ministerstva spravedlnosti České republiky <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&j=33> (naposledy navštíveno 10.3.2008).

**Rozsah peněžité pomoci vyplacené podle zákona č.
209/1997 Sb.**

6.2.2. Peněžítá pomoc obětem trestných činů na Slovensku

Na Slovensku mají poškození možnost domoci se odškodnění ve formě peněžité pomoci od státu na základě zákona č. 215/2006 Z.z. o odškodňování osob poškozených násilnými trestnými činy (dále také „zákon o odškodnění“).

Tento zákon byl na Slovensku přijat v souvislosti v nutností transpozice směrnice Rady 2004/80/ES. Do 1. května 2006 upravoval tuto otázku zákon č. 255/1998 Z.z. o odškodňování osob poškozených násilnými trestnými činy ve znění zákona č. 422/2002 Z.z.

Zákon č. 215/2006 Z.z. přinesl dvě hlavní změny, kterými jsou zakotvení právního nároku na odškodnění od státu, a to, že se jednorázové finanční odškodnění přiznává podle tohoto zákona i osobám, kterým byla v důsledku úmyslných násilných trestných činů způsobena újma na zdraví.

Poškozeným ve smyslu zákona o odškodnění je osoba, které byla trestným činem způsobena újma na zdraví, dále pozůstalý manžel nebo dítě, a pokud jich není, pak pozůstalý rodič po osobě, které byla trestným činem způsobena smrt. Jedná se tedy o

⁵⁷ Zdroj – webové stránky Ministerstva spravedlnosti České republiky
<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&j=33> (naposledy navštíveno 10.3.2008).

osoby, které byly negativně postiženy trestným činem, který byl spáchán úmyslně, což vyplývá z § 1 zákona o odškodnění, přičemž následek tohoto trestného činu musí být v příčinné souvislosti se způsobenou újmou na zdraví a dále jde o osoby pozůstalé. Z výše uvedeného lze tedy dovodit, že poškozeným podle zákona o odškodnění může být pouze fyzická osoba. A v tom spočívá základní rozdíl od definice poškozeného podle trestního řádu č. 301/2005 Z.z., ve kterém je poškozený vymezen v § 46 jako osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, ale také jako osoba, jejíž zákonem chráněná práva nebo svobody byly porušeny či ohroženy. Trestní řád chápe jako poškozeného i právnickou osobu a stát.

V § 3 zákona o odškodnění najdeme výčet osob oprávněných žádat odškodnění, kterými jsou občané Slovenské republiky, občané jiného členského státu Evropské unie nebo osoby bez státní příslušnosti, které mají na území Slovenské republiky nebo jiného členského státu trvalý pobyt, pokud k újmě na zdraví došlo na území Slovenské republiky. Odškodnění se však neposkytuje, pokud poškozenému byla újma nahrazena jiným způsobem, stejně tak v případě, kdy poškozený nedal souhlas s trestním stíháním podle § 211 trestního řádu nebo pokud je žadatelem osoba, která sice v rámci trestného činu utrpěla újmu, ale zároveň byla pachatelem nebo spolupachatelem trestného činu.

Poškozený může o odškodnění požádat, pokud byl pachatel pravomocně odsouzen a nebo pokud byl pachatel osvobozen, protože není trestně odpovědný pro nepřičetnost nebo pro nedostatek věku. K tomu E. Horváth uvádí: „Nedostatok veku ako aj nepříčetnosť sú okolnosťami vylučujúcimi trestnú zodpovednosť. (...) Ak ide o osobu, ktorá pre nedostatok veku nie je trestne zodpovedná, trestné stíhanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené. Ak by súd zistil existenciu tejto okolnosti vylučujúcej trestnú zodpovednosť až na hlavnom pojednávaní, uznesením obligatórne zastaví trestné stíhanie, a nie rozsudkom oslobodí obžalovaného spod obžaloby. Ak však obžalovaný nie je trestne zodpovedný pre nepříčetnosť, súd obžalovaného spod obžaloby oslobodí. Samozrejme, uznesenie o zastavení trestného stíhanie má obdobné účinky ako oslobodzujúci rozsudok, znenie § 4 ods. 1 však na túto formu rozhodnutia nepamätá.“⁵⁸

Stejně právo má poškozený i v případě, že pachatel není znám nebo se zdržuje na neznámém místě anebo trestnímu stíhání brání zákonná překážka za splnění podmínky, že

⁵⁸ Horváth, E. K interpretácii niektorých ustanovení zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Justičná revue, 2006, č. 10, str. 1565.

výsledky vyšetřování orgánů činných v trestním řízení nevyvolávají důvodné pochybnosti o tom, že se stal trestný čin.

Zákon o odškodnění přiznává poškozenému kompenzaci v případě újmy na zdraví. Na výpočet výše odškodnění se použije zákon č. 437/2004 Z.z. o náhradě škody za bolest a o náhradě ztížení společenského uplatnění (dále jen „zákon o náhradě za bolest“). Maximální výše odškodnění je stanovena jako padesátinásobek minimální mzdy. Pokud je poškozených více, pak je horní hranice pro výši odškodnění zachována a nároky poškozených se poměrně krátí.

Výše odškodnění stanoví lékař, který naposledy léčil poškozeného v souvislosti s poškozením zdraví, v lékařském posudku, a to na základě bodového ohodnocení. O vydání lékařského posudku může požádat poškozený, ale i pachatel a poskytovatel odškodnění za podmínky, že k tomu dá poškozený souhlas. Znalecký posudek se vypracovává jen v případě, kdy nastanou pochybnosti o správnosti bodového ohodnocení v lékařském posudku. Opatření Ministerstva zdravotnictví stanoví každoročně výši náhrady za bolest a výši náhrady za ztížení společenského uplatnění za jeden bod. V roce 2005 představoval jeden bod 316,50 SK, v roce 2006 345,48 SK.

Byla-li újma na zdraví způsobena znásilněním nebo sexuálním násilím, pak má poškozený nárok na vyplacení odškodnění za způsobenou morální újmu, a to ve výši desetinásobku minimální mzdy. E. Burda, S. Gaňa a L. Tobiášová však ve svém článku⁵⁹ upozorňují na skutečnost, že zákonodárce zde zapomněl na odškodňování sexuálního zneužívání, což je podle autorů obrovskou legislativní chybou, která bude muset být co nejdříve odstraněna. Autoři se vyjadřují k otázce, jak posuzovat otázku sexuálního zneužívání do doby, než dojde k novelizaci zákona, následovně: „Dovtedy zrejme budeme musieť odškodnenie za sexuálne zneužívanie posudzovať analogicky k odškodneniu za znásilnenie a sexuálne násilie.“⁶⁰

Výše poskytovaného odškodnění je dále omezena v § 5 odst. 2 zákona o odškodnění tím, že maximální odškodnění je stanoveno jako součet všech sum, které poškozený v souvislosti s újmou na zdraví dostal. Odškodnění znásilnění nebo sexuálního násilí však nebrání v získání odškodnění morální újmy způsobené tímž činem.

§ 6 zákona o odškodnění stanoví nepřekročitelnou hranici výše odškodnění jako padesátinásobek minimální měsíční mzdy.

⁵⁹ Burda, E., Gaňa, S., Tobiášová, L. Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činními. Justičná revue, 2007, č. 4, str. 509.

⁶⁰ Burda, E., Gaňa, S., Tobiášová, L., Opt. cit., str. 509.

Zákon nevyžaduje po poškozeném, aby náhradu škody požadoval po pachateli, ale při výpočtu odškodnění je brán zřetel nejen na to, zda poškozený daný čin spoluzavinil, ale také na to, zda učinil nějaká opatření, aby odškodnění získal od pachatele trestného činu.

O poskytnutí peněžité pomoci rozhoduje Ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky na základě žádosti, kterou podává poškozený. Žádost se podává v prekluzivní lhůtě osmnácti měsíců ode dne spáchání trestného činu. Takovéto vymezení lhůty je terčem kritiky vzhledem k tomu, že trestný čin nemusí vyjít najevo vždy v den, kdy byl spáchán. Zejména u násilných trestných činů např. vraždy, kde pachatel vynakládá nemalé úsilí na utajení daného činu, může čin vyjít najevo až za několik měsíců či let. „Navyše, napr. v případě smrti, nie je vždy možné určit presný deň, kedy smrť nastala, a teda nie je ani možné určit presný deň, kedy bol trestný čin spáchaný (napr. 12. júla 2004 došlo k únosu dieťaťa, pričom telo uneseného dieťaťa bolo nájdené až 31. decembra 2006; zo znaleckej pitevnej správy však vyplynulo, že k smrti dieťaťa došlo už nie kolkov dní po únose, takže konkrétny deň smrti, vzhľadom na čas, kedy vyšiel trestný čin najavo, nebolo možné presne určit).“⁶¹

§ 8 odst. 3 zákona o odškodnění upravuje jisté výjimky z této prekluzivní lhůty, ale i tak může dojít k situaci, že trestný čin vyjde najevo až po uplynutí lhůty, a pokud nebude spadat pod jednu z výjimek, pak poškozený nebude moci vůbec uplatnit nárok na odškodnění.

Žádost o odškodnění by měla obsahovat základní údaje, které zákon v § 9 vyžaduje, těmi jsou jméno, příjmení, datum narození, bydliště a rodné číslo poškozeného. Žádost se podává na tiskopise, jehož vzor má vyhotovit Ministerstvo spravedlnosti a zveřejnit na svých internetových stránkách. Ministerstvu však trvalo několik měsíců, než formulář zveřejnilo. Mezitím začaly polemiky o tom, zda mohou poškození vůbec podávat žádost o odškodnění, když je nemohou podat na ministerstvem vypracovaném formuláři. Ministerstvo spravedlnosti v této době přijímalo žádosti, i když nebyly na daném, dosud neexistujícím, ač zákonem vyžadovaném, formuláři. Zákon o odškodnění dále vypočítává, které doklady je nutné k žádosti připojit, aby žadatel uspěl.

Ministerstvo je povinno rozhodnout o žádosti do šesti měsíců ode dne podání. V zákoně č. 255/1998 Z.z. byla tato lhůta jen tříměsíční, což v praxi způsobovalo komplikace, protože Ministerstvo spravedlnosti nebylo schopno žádosti v tomto časovém limitu vyřídit.

⁶¹ Burda, E., Gaňa, S., Tobiášová, L. Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činními. Justičná revue, 2007, č. 4, str. 512.

Poškozený má na odškodnění podle tohoto zákona nárok, pokud splní všechny zákonem požadované náležitosti. Nevyhoví-li Ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky žádosti a nebo vyhoví-li jí jen zčásti, pak se poškozený může domáhat nápravy na soudě žalobou proti Slovenské republice. Podání žaloby je časově omezeno, a to dobou jednoho roku.

Zákon o odškodnění upravuje poskytování finanční kompenzace v přeshraničních případech.

Ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky vystupuje na jedné straně jako asistenční orgán a na druhé straně jako orgán rozhodující. V postavení asistenčního orgánu poskytuje poškozenému informace a pomáhá mu případně i s vyplňováním žádosti, kterou pak spolu s příslušnými dokumenty odešle do toho členského státu, kde došlo k trestnému činu, jímž byla způsobena újma na zdraví. V případech, kdy je nezbytné získat výpověď poškozeného nebo jiné osoby pro rozhodnutí o odškodnění, může orgán Slovenské republiky na žádost rozhodujícího orgánu provést výslech dané osoby.

Finanční kompenzace poskytnutá státem není nenávratnou částkou. Získá-li poškozený nebo jeho právní nástupce odškodnění za újmu na zdraví do pěti let jiným způsobem než podle zákona o odškodnění, pak je povinen peněžní prostředky vrátit, a to až do výše odškodnění poskytnutého mu na základě zákona. Právo na vrácení odškodnění musí stát uplatnit do dvou let, jinak prekluduje.

§ 15 zákona o odškodnění ukládá orgánům činným v trestním řízení povinnost poučit poškozené o možnosti získat odškodnění podle tohoto zákona. Zároveň musí Ministerstvo zveřejnit informace o podmínkách získání odškodnění na svých internetových stránkách, což Ministerstvo spravedlnosti splnilo tím, že na svých stránkách do skupiny Služby občanům přidalo podskupinu Odškodňování občanů, kde pod bodem 4 nalezneme zákon o odškodňování. Informace o zákonu o odškodnění jsou shrnuty do pouhých čtyř bodů, které nejsou zcela přesné, ba dokonce by se dalo říci, že jeden z nich je v rozporu se zákonem. V bodě třetím je totiž uvedeno „na odškodnenie nie je právny nárok“.⁶² Právě zakotvení právního nároku na odškodnění při újmě na zdraví podle zákona č. 215/2006 Z.z. je považováno za největší změnu a přínos tohoto zákona.⁶³

⁶² webové stránky Ministerstva spravedlnosti Slovenské republiky <http://www.justice.gov.sk/wfn.aspx?pg=h48&htm=15/156.htm> (naposledy navštíveno 15.3.2008).

⁶³ Srov. Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezni řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, str. 669; Horváth, E. K interpretácii niektorých ustanovení zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňování osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Justičná revue, 2006, č. 10, str. 1560.

Ministerstvo spravedlnosti doposud nezveřejnilo informace o tom, kolik žádostí bylo na základě zákona o odškodňování osob poškozených násilnými trestnými činy podáno. Podle zákona č. 255/1998 Z. z. bylo od 1.1.1999 do 30.6.2006 podaných 279 žádostí o odškodnění, z čehož v 67 případech bylo odškodnění přiznáno, přičemž celková výše odškodnění činila 2 685 418 Sk.⁶⁴

6.2.3. Peněžítá pomoc obětem trestných činů ve Spolkové republice Německo

Ve Spolkové republice Německo byl zákon o odškodňování obětí násilných trestných činů (dále také „zákon o odškodňování obětí“ nebo „OEG“) přijat v roce 1976. Zákon o odškodňování obětí je úzce provázán se zákonem o odškodňování válečných obětí (Bundesversorgungsgesetz).

Podle zákona o odškodňování obětí poskytuje stát zaopatření na základě žádosti tomu, komu je úmyslným, protiprávním a násilným útokem nebo v důsledku nutné obrany způsobena újma na zdraví, pokud se tak stalo na německém území, německé lodi nebo na palubě německého letadla. Přičemž nevyklučuje použití tohoto zákona ani na situace, kdy útočník jednal v omylu, protože si myslel, že jeho jednání je ospravedlnitelné.

Nárok na zaopatření mají podle OEG i nepřímé oběti, jimž vznikla újma v příčinné souvislosti s trestným činem. Za nepřímou oběť je považován ten, kdo byl zraněn při útoku, který byl veden na jinou osobu, dále ten, kdo se při trvání trestného činu bránil a byl přitom zraněn, také ten, kdo útočnickovi utekl, ale během útěku se zranil nebo dostal např. infarkt a konečně i ten, kdo se stane obětí zločinu spáchaného obecně nebezpečnými prostředky (jedná se např. o trestné činy zhářství nebo trestné činy spáchané za pomoci výbušnin). Přičemž není rozhodující, zda pachatel je skutečně za své jednání odpovědný nebo zda byl za trestný čin odsouzen.⁶⁵

Cizí státní příslušníci mají nárok na zaopatření, pokud jsou příslušníky členského státu Evropské unie nebo zaručují-li předpisy Evropských společenství stejné zacházení německým státním příslušníkům nebo v případě vzájemnosti.

Zákon o odškodnění také stanoví, za jakých podmínek mohou dostat zaopatření i cizí státní příslušníci, kteří se zdržují na německém území po dobu delší, než je přechodný pobyt trvající šest měsíců. Zároveň umožňuje některým cizincům získat zaopatření i v případě přechodného pobytu v trvání šesti měsíců, ale to jen za splnění přesně stanovených

⁶⁴ Blíže Burda, E., Gaňa, S., Tobiášová, L. Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Justičná revue, 2007, č. 4, str. 525.

⁶⁵ Blíže Hilfe für Opfer von Gewalttaten. Bonn: Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2006, str. 10.

podmínek např. manželství s německým státním příslušníkem, příbuzenství v linii přímé s německým státním příslušníkem atd.

V § 1 odst. 8 OEG najdeme úpravu podmínek, za kterých přejde nárok poškozeného na pozůstalé. V každém případě přechází nárok na vdovu nebo vdovce, na děti a za určitých podmínek i na rodiče. Na prarodiče přechází nárok, jestliže zemřelý jej živil nebo měl povinnost jej vyživovat. Nárok na zaopatření přechází i na partnera, který se stará o dítě do tří let a jehož výdělečná schopnost je z důvodu úmrtí oběti omezena.

Žádost o zaopatření bude odmítnuta, jestliže poškozený svým jednáním vznik škody spoluzavinil nebo nespolupracuje s úřady a orgány činnými v trestním řízení při objasňování skutkového stavu nebo není nápomocen při stíhání pachatele.

Zaopatření se vyplácí jako náhrada za některé výdaje, které oběti vzniknou v souvislosti s násilným útokem např. za léčení (ošetření u lékaře, výdaje za léky, pobyt v nemocnici atd.), pomůcky, léčebné kúry v lázních. Zaopatření může mít podobu různých příspěvků, jako je příspěvek až do výše 36 EUR denně (jestliže škodlivé jednání vyvolalo onemocnění, které značně omezilo výdělečnou schopnost poškozeného), příspěvek pro těžce postižené, příspěvek pro bezmocnost, vyrovnávací renta, příspěvek manželovi, příspěvek na péči o oběti války (obdrží ho poškození – ale i jejich rodinní příslušníci – jako doplněk k ostatním formám zaopatření, jestliže jimi nedošlo k vyrovnání veškeré újmy vzniklé v důsledku škodlivého jednání útočníka v rovině příjmu a samostatnosti oběti – může mít podobu příspěvku na výživu, pomoci v náročných životních situacích, pomoci při výchově dětí (během jejich povinné školní docházky, přípravy na budoucí povolání, nejdéle však do 27 let věku dítěte), pomoci při dalším vedení domácnosti, pomoci v případě nemoci, pomoci s bydlením, pomoci ve stáří, pomoci s ošetřováním). Odškodnění náleží obětem i za sníženou tělesnou hybnost a sníženou pracovní schopnost.⁶⁶

Zaopatření je povinna vyplatit spolková země, ve které škoda vznikla. Pokud nelze použít toto kritérium, pak zaopatření poskytuje spolková země, ve které měl v době spáchání činu poškozený bydliště. Jestliže nelze plátce zaopatření určit ani na základě této podmínky nebo v případě, že ke škodě došlo na palubě německé lodi nebo letadla, pak zaopatření vyplácí Spolková republika Německo.

§ 6 OEG upravuje, jaký zaopatřovací úřad a v jaké spolkové zemi je příslušný k řízení o zaopatření. Ministerstvo práce a sociálních věcí má podle § 6a OEG postavení centrálního úřadu ve smyslu článku 12 věty druhé Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných

⁶⁶ Blíže Hilfe für Opfer von Gewalttaten. Bonn: Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2006, str. 15n.

trestných činů z roku 1983, a zároveň plní funkci asistenčního orgánu a také je ústředním kontaktním bodem ve smyslu článku 16 směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů.

H. Balodis hodnotí efektivitu zákona takto: Již třicet let máme zákon o odškodňování obětí. (...) Přesto výsledek, který můžeme vidět v praxi je smutný: z 215.000 obětí násilných činů v roce 2006 podalo žádost jen deset procent obětí. A z toho byla ještě polovina odmítnuta.⁶⁷

Největším problémem je pro oběti prokázat, že se skutečně staly obětí násilného útoku a že si zranění nezpůsobily samy (zejména v případech, kdy je pachatel neznámý). H. Rüster⁶⁸ z Bílého kruhu (Weisser Ring) opakovaně zdůrazňuje, že důkazní břemeno, které v tomto případě musí nést sama oběť, je hlavním důvodem, proč je počet žádostí tak nízký. A proto navrhuje, aby byl OEG novelizován a zákonodárce zakotvil zásadu „v pochybnostech ve prospěch obětí.“

Tabulka č. 4

Základní údaje o rozsahu peněžité pomoci podle zákona o odškodňování obětí v Německu⁶⁹

Rok	Počet násilných trestných činů	Celkem podáno žádostí	Počet žádostí, kterým bylo vyhověno
1999	186 655	21 481	9 144
2000	187 103	19 917	7 950
2001	188 413	18 929	8 459
2002	197 492	20 080	8 023
2003	204 124	20 887	8 483
2004	211 172	20 864	8 256
2005	212 832	22 794	8 193
2006	215 471	22 597	8 566
Celkem	1 603 262	167 549	67 074

⁶⁷ Balodis, H. Opferentschädigung. Warum ein gutes Gesetz nur wenigen hilft. http://www.daserste.de/plusminus/beitrag_dyn~uid.xx4k4wdwa4skix74~cm.asp (naposledy navštíveno 15.3.2008).

⁶⁸ Balodis, H. Opt. cit.

⁶⁹ Zdroj – webové stránky organizace Weisser Ring <http://www.weisser-ring.de/index.php?id=3> (naposledy navštíveno 17.3.2008).

6.3. Směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů

V roce 1999 vyzvala Evropská rada na zasedání v Tampere k vypracování minimálních norem ochrany obětí trestných činů, zejména ohledně přístupu obětí trestných činů ke spravedlnosti a ohledně jejich práv na náhradu škody, včetně náhrady nákladů řízení. V roce 2001 přijala Evropská Rada rámcové rozhodnutí 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení. Toto rámcové rozhodnutí přiznává obětem právo požadovat od pachatele odškodnění v rámci trestního řízení.

Tato směrnice vychází ze zásady, že pokud se osoba trvale žijící nebo obvykle se zdržující na území určitého členského státu Evropské unie stane obětí úmyslného násilného trestného činu na území jiného členského státu, pak je povinen poskytnout odškodnění ten stát, na jehož území byl trestný čin spáchán. Proto by měl ve všech státech existovat systém odškodnění, který by obětem umožnil domoci se spravedlivého a přiměřeného odškodnění za újmu i v tzv. přeshraniční situaci.

Článek 1 směrnice zakotvuje právo obětí podat žádost o odškodnění v členském státě bydliště, a tím se snaží odstranit komplikace spojené s podáváním žádostí ve státě, ve kterém došlo k trestnému činu. Zároveň stanoví povinnost státům zřídit za tímto účelem asistenční orgán, který bude obětem s uplatňováním práv ve smyslu článku 1 pomáhat, zejména tím, že jim poskytne informace, formuláře žádostí, případně pokyny k vyplnění těchto žádostí a poradí jim, jaké podklady by od nich mohly být vyžadovány. Asistenční orgán pak předá žádost a požadované podklady co nejrychleji rozhodujícímu orgánu. Veškeré služby činí asistenční orgán bez nároku na úhradu nákladů nebo poplatků (čl. 11 odst. 2 směrnice).

Rozhodujícím orgánem je orgán, který je členským státem určen nebo zřízen, aby rozhodoval o žádostech. Tento orgán potvrdí přijetí žádosti a sdělí asistenčnímu orgánu a žadateli jméno kontaktní osoby a název útvaru příslušného k vyřízení věci. Pokud je třeba vyslechnout žadatele nebo jinou osobu, obrátí se rozhodující orgán se žádostí o spolupráci na asistenční orgán, který zajistí výslech přímo rozhodujícím orgánem prostřednictvím telefonické nebo videokonference nebo sám dané osoby vyslechne a vyhotoví o tom protokol, který předá rozhodujícímu orgánu. Své rozhodnutí zašle rozhodující orgán žadateli a asistenčnímu orgánu co nejdříve po jeho přijetí.

Směrnici je zároveň státům uloženo, aby zajistily přístup všem potencionálním žadatelům k informacím o možnostech požádat o odškodnění.

Kapitola II směrnice předpokládá, že přístup k odškodnění v přeshraničních případech bude fungovat na základě platných systémů členských států pro odškodnění obětí

násilných trestných činů spáchaných na jejich území. A ukládá státům, aby vnitrostátním předpisem zajistily existenci systému odškodnění obětí násilných trestných činů spáchaných na jejich území.

Lhůta pro uvedení v účinnost právních a správních předpisů vypršela dne 1. ledna 2006. Pro povinnost uloženou čl. 12 odst. 2 (povinnost státu vytvořit systém odškodnění obětí násilných trestných činů spáchaných na jejich území) byla stanovena kratší lhůta, 1. červenec 2005.

6.3.1. Vliv Směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů v České republice, Slovenské republice a Spolkové republice Německo

Splnění povinnosti spočívající ve vytvoření vnitrostátních předpisů, které mají zajistit existenci systému odškodnění obětí násilných trestných činů spáchaných na území jednotlivých států, nečinilo výše uvedeným třem státům žádné potíže, neboť jejich právní řády zákony upravující tuto problematiku obsahovaly již několik let.

Pokud jde ovšem o harmonizaci v této oblasti, tak na nutnost úpravy národních právních řádů zareagovaly jednotlivé státy různě. Čeští i němečtí zákonodárci se ubrali cestou novelizace stávajícího zákona. Na Slovensku přijali v souvislosti s transpozicí směrnice zákon zcela nový.

Jedná-li se o poskytnutí pomoci v přeshraničních případech, tak jak ji směrnice vymezuje, pak je možno říci, že český (srov. § 14b, § 14c, § 14d PomObTr), slovenský (srov. § 3 zákona o odškodnění) i německý zákon (srov. § 1 OEG) umožňují obětem získat odškodnění v požadovaných případech.

Státy také určily, který orgán má v jejich státě postavení asistenčního a rozhodujícího orgánu. V České republice i Slovenské republice je asistenčním i rozhodujícím orgánem Ministerstvo spravedlnosti. V Německu je Spolkové ministerstvo práce a sociálních věcí asistenčním orgánem, ale není zároveň rozhodujícím orgánem, tím je zaopatřující úřad podle § 6 OEG.

V českém i slovenském zákoně upravujícím odškodňování obětí najdeme výčet povinností asistenčního a rozhodujícího orgánu, který v podstatě kopíruje obsah směrnice. V německém zákoně bychom takovou úpravu ale hledali marně. OEG sice určuje, jaký orgán je v daném případě rozhodujícím a jaký asistenčním, ale nestanoví těmto orgánům konkrétní úkoly.

Poskytování informací potencionálním žadatelům pojaly jednotlivé státy taktéž rozdílně. Zatímco v Česku a na Slovensku zákon ukládá orgánům činným v trestním řízení

informovat oběť o možnosti získat odškodnění od státu (§ 14 PomObTr, § 15 z. č. 215/2006 Z.z.) a na internetových stránkách ministerstev najdeme informace v rozsahu do dvou stran, pak v Německu zvolili systém opačný – Spolkové ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo brožuru, která velmi obsáhle informuje o možnostech odškodnění oběti a kterou si lze opatřit několika způsoby (stažením z webových stránek ministerstva, na základě žádosti je zasílána přímo adresátovi, je k dispozici v neziskových organizacích zabývajících se pomocí obětem trestných činů,...).

Jsem toho názoru, že všechny zmíněné zákony jsou v souladu s cíli směrnice Rady EU 2004/80/ES, ale v případě toho, co považuji za nejdůležitější – informovanost veřejnosti či potencionálních žadatelů o možnostech odškodnění obětí státem – se úkolu nejlépe zhostila Spolková republika Německo.

6.4. Odlišnosti v pojetí odškodňování obětí v ČR, SR a SRN

Chceme-li srovnávat postoj uvedených států k odškodňování obětí trestných činů, pak bezesporu musíme začít porovnáním okruhů osob, kterým je v daných zemích peněžitá pomoc poskytována. Za oběť trestného činu je považována osoba, které vznikla v důsledku trestného činu újma na zdraví, odškodnění se dočká podle slovenského i německého zákona jen ten, kdo se stal obětí úmyslného trestného činu, zatímco český zákon nevyklučuje kompenzaci v případě trestného činu spáchaného z nedbalosti. Další odlišností, nikoliv nepatrnou, je, že podle slovenského i německého zákona se odškodňují jen násilné trestné činy. V ČR i SR je za oběť považována i osoba pozůstalá po oběti, přičemž český zákon váže poskytnutí pomoci v tomto případě na podmínku výživy pozůstalého zemřelým. V Německu nejsou pozůstalí bráni jako oběť trestného činu, zákon však stanoví podmínky, za kterých na ně nárok zemřelého přejde.

Odškodnění se v každém ze států poskytuje na základě žádosti. Rozdílně je však upraven časový úsek, ve kterém lze žádost podat. V České republice může oběť uplatnit svá práva na peněžitou pomoc v jednoleté subjektivní lhůtě, která má prekluzivní charakter. Slovenský zákon poskytuje obětem osmnáctiměsíční lhůtu, která počíná běžet ode dne spáchaní trestného činu. Na problém tohoto vymezení běhu lhůty jsem již výše upozorňovala. V Německu není podání žádosti časově nikterak omezeno.

Pokud zákonodárce stanoví lhůty k uplatnění nějakého práva, pak je to většinou proto, že se snaží, aby ten, komu je zákonem přiznáno nějaké oprávnění, o své právo dle zásady „vigilantibus iura“ dbal a včas ho tedy uplatnil. Souhlasím s tím, že by měl být určen jistý časový limit k podání žádosti, ale slovenská právní úprava se mi v tomto ohledu zdá být

poněkud nešťastnou. Nevidím zde žádný naléhavý důvod, proč by měla být lhůta takto krátce a striktně určena. Smyslem těchto zákonů je zejména poskytnout obětem trestné činnosti určitou kompenzaci za újmu, která jim vznikla, a to ať už z důvodu, že stát je nedokázal před trestným činem dostatečně ochránit a nebo proto, že jistá kompenzace, byť i symbolická je výrazem solidarity společnosti s obětí a nebo z důvodu, že jakákoliv pomoc může být pro oběť v danou chvíli alespoň jakousi psychickou podporou, důkazem, že na oběť společnost nezapomněla. Za situace, kdy se jedná o pomoc poskytovanou státem, která, jak jsem se snažila ukázat v jednotlivých částech článku věnovaných zákonům v konkrétních zemích, státní rozpočty opravdu příliš nezatěžuje, není podle mě nutné výrazně omezovat lhůtu k podání žádosti. Stát vyplacení odškodnění ani po letech finančně nezatíží a oběť, která byť po delší době získá odškodnění, bude mít pocit alespoň částečného zadostiučinění.

Pokud jde o rozsah odškodnění, je možno konstatovat, že jsou zde markantní rozdíly mezi jednotlivými úpravami. Podle českého zákona spočívá pomoc v jednorázovém poskytnutí peněžité částky, která má sloužit k překlenutí zhoršené sociální situace oběti způsobené trestným činem, přičemž její maximální výše je zákonem limitována a zároveň zákon stanoví, za jakých podmínek bude výše odškodnění snížena a nebo odškodnění nebude poskytnuto vůbec. Slovenská právní úprava se nese v podobném duchu jako česká právní úprava, ale nelze v tomto případě nezmínit, že na Slovensku je kompenzována nejen újma na zdraví, která vznikla v souvislosti s trestným činem, ale také újma morální v případě znásilnění nebo sexuálního násilí. Tento přístup považuji za správný, protože morální újma způsobená oběti může zanechat trvalejší a hlubší následky, než-li újma fyzická, a proto je potřeba ji také odškodňovat. Německo je, co se týče rozsahu a způsobu náhrady škody, velmi specifické tím, že se obětem dostane nejen náhrady za léčebné výlohy, ale i různých příspěvků, které mají oběti pomoci vyrovnat veškeré újmy vzniklé v důsledku škodlivého jednání útočníka, a to v rovině příjmů i samostatnosti oběti.

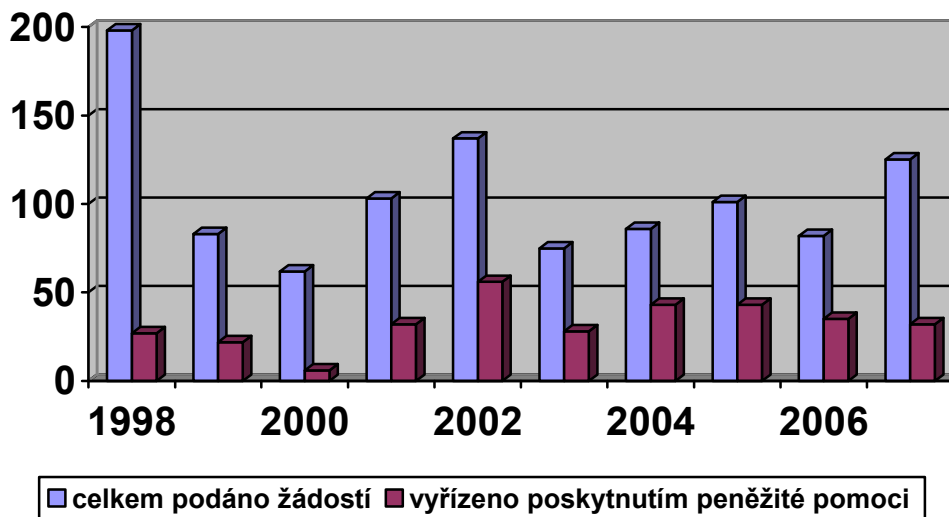
Bez zajímavosti není ani zakotvení právního nároku oběti na odškodnění na Slovensku. Odbornou veřejností je to chápáno jako krok veskrze pozitivním směrem a s tímto názorem nelze nesouhlasit. Pokud je oběti způsobena újma, kterou se stát v zákoně jím vydaném zavazuje kompenzovat a oběť splní všechny právním předpisem stanovené podmínky, na které je nárok na odškodnění vázán, pak by se oběti odškodnění mělo dostat. Státy přijímají tyto zákony pod vlivem tzv. kompenzačních teorií, a pokud chtějí myšlenkám v nich vyjádřených dostát, pak by měly obětem odškodnění v zákonem předpokládaných případech poskytnout. Oběť by neměla být v podstatě „trestána“ tím, že se jí nedostane

peněžité pomoci jen proto, že ji napadl nemajetný pachatel nebo proto, že stát nedokázal prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení pachatele najít.

Zaměříme-li se na efektivnost a využití těchto zákonů v praxi, pak musíme nechat prozatím stranou hodnocení slovenského zákona, který je účinný teprve krátce a nepodařilo se mi dosud vyhledat relevantní fakta. Je patrné, že ačkoliv rozsah násilné trestné činnosti je značný, tak je podáváno jen minimum žádostí o odškodnění. V důvodové zprávě k českému zákonu jsou předpokládány výdaje ze státního rozpočtu na odškodnění ve výši 15 milionů ročně, přičemž ve skutečnosti stát vyplatil za 10 let účinnosti zákona jen 18 milionů. V Německu se potýkají s podobným problémem – žádosti podává jen desetina obětí. Na Slovensku bylo na základě zákona č. 255/1998 účinného do roku 2006 podáno jen 279 žádostí. Nabízí se tedy otázka, kde je chyba? Pokud se někdo stane obětí trestného činu, pak v ČR i SR mají orgány činné v trestním řízení povinnost informovat oběť o možnosti požádat o odškodnění (jak jsem již zmiňovala výše), informace je možné získat i na internetových stránkách ministerstev nebo organizací zabývajících se pomocí obětem. V Německu přistoupili dokonce k vydání brožury, která má zpřístupnit informace širokému okruhu lidí. Je ovšem otázkou, zda se obětem skutečně dostává potřebných informací, zda je jim dostatečně vysvětleno, za jakých podmínek mohou o odškodnění žádat. O nedostatečném či neúplném podávání informací podle mě svědčí počet odmítnutých žádostí (kladně je vyřízena v České republice jen $\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ žádostí, ve Spolkové republice Německo je vyhověno v průměru jen každé druhé žádosti), což pro ilustraci dokládám grafem č. 3 a grafem č. 4.

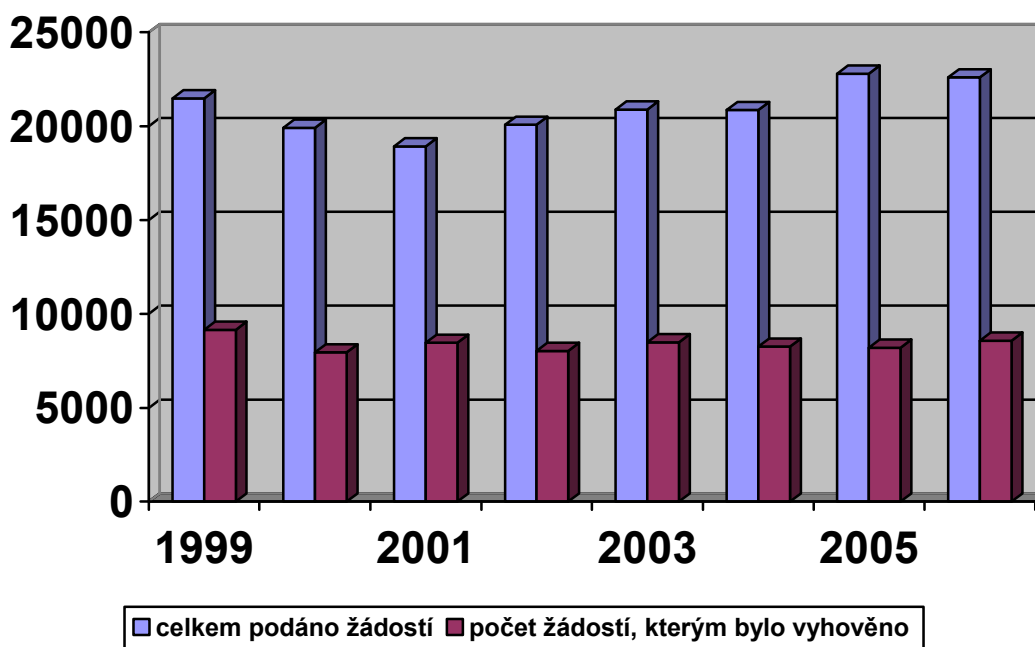
Graf č. 3⁷⁰

Základní údaje o rozsahu peněžité pomoci podle zákona č. 209/1997 Sb.

Graf č. 4⁷¹

Základní údaje o poskytování pomoci obětem podle OEG

⁷⁰ Zdroj – webové stránky Ministerstva spravedlnosti České republiky <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&j=33> (naposledy navštíveno 10.3.2008).

⁷¹ Zdroj – webové stránky organizace Weisser Ring <http://www.weisser-ring.de/index.php?id=3> (naposledy navštíveno 17.3.2008).

7. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na pomoc obětem trestných činů, která je v dnešní době stále aktuálnějším tématem, vzbuzuje zájem široké odborné veřejnosti a je jí v posledních desetiletích věnována mimořádná pozornost.

Pomoc obětem má několik podob. Jedná se o pomoc poradenskou, sociální, terapeutickou (kterou bychom dále mohli dělit na krizovou intervenci, psychologickou pomoc a právní pomoc), pomoc trestněprávními prostředky a pomoc peněžitou.

V úvodu práce jsem se snažila vymezit postavení viktimologie v oboru věd, objasnit předmět jejího zkoumání, pojednat o základních pojmech a představit typologie pachatelů.

V následující kapitole jsem se zaměřila na mezinárodní dokumenty, které se zabývají oběťmi trestných činů. Jde především o dokumenty vzniklé na úrovni OSN, Rady Evropy a Evropské unie. Ty z dokumentů, které mají širší dopad, jsem se pokusila v krátkosti popsat již na začátku diplomové práce, abych s nimi mohla později v textu lépe pracovat, mohla použít jen určitá ustanovení z nich, která jsem momentálně potřebovala k hodnocení nějakého jevu, ale aby toto vytržení daného ustanovení z kontextu celého mezinárodního dokumentu neubíralo danému ustanovení na smyslu. Dokumenty, které se vztahovaly převážně k jedné ze škály poskytovaných pomoci, jsem se snažila zahrnout do kapitol, které o dané pomoci pojednávají.

Poradenská pomoc obětem trestných činů má za cíl pomoci obětem vyrovnat se s prožitou traumatizující událostí, podat oběti pomocnou ruku. Bohužel nemohu zhodnotit, zda je poradenská pomoc obětem trestných činů poskytována v takové kvalitě, v jaké by měla být, ani nemohu hovořit o tom, jak její poskytování v poradnách ve skutečnosti probíhá, protože se mi přes veškerou snahu zatím nepodařilo dostat se v Bílém kruhu bezpečí či v jiné organizaci, která se zaměřuje na pomoc obětem trestných činů, na náslechy nebo získat osobní konzultaci. Co ale mohu hodnotit je dostupnost poradenské pomoci. V prvním bodě Dodatku k Doporučení Rec (2006) 8 o minimálním úrovni kvality služeb nalezneme požadavek její snadné dostupnosti. V České republice je poradenská pomoc obětem trestných činů doménou především Bílého kruhu bezpečí. Ten má na celém území ČR ale pobočku jen v sedmi městech. Můžeme si tedy položit otázku, zda-li je poradenská pomoc v ČR skutečně dostupná. Jsem přesvědčena, že tomu tak v současné době není. I když ČR nepatří mezi největší státy, i tak lze konstatovat, že sedm poboček je na zemi o rozloze necelých 79.000 km² se skoro 10.500.000 obyvatel, ze kterých se ročně stane obětí trestného činu zhruba 50.000 lidí, poněkud málo. Je pravdou, že Probační a mediační služba spolu s Asociací občanských poraden připravuje speciální komplexní poradenství

obětem trestných činů, ale vše je zatím ve fázi pilotního programu, jenž běží jen v některých městech. Nemůže tedy pomoci všem, kteří by pomoc nyní potřebovali.

Kapitolu o sociální pomoci obětem trestných činů jsem zaměřila na Deklaraci sociálních práv obětí trestných činů, kterou vypracovalo Evropské fórum služeb obětem trestných činů (které dnes nese nový název The Victim Support Europe). Mým cílem bylo pokusit se o zhodnocení dodržování sociálních práv obětí v tomto dokumentu vyjmenovaných. S politováním jsem dospěla k závěru, že ve světě médií není brán na sociální práva obětí příliš velký ohled. Kuřimská kauza, necht' je jedním důkazem za všechny. Právě medializací této nešťastné kauzy byla porušena snad všechna práva zakotvená v části o ochraně soukromí v Deklaraci sociálních práv. Není snad člověka v ČR, který by neznal jména obětí, který by neviděl otřesné záběry, které proběhly v televizním vysílání tolikrát, že je nelze ani spočítat.

Pozitivně ale lze hodnotit snahu Policie ČR o zlepšení přístupu k obětem, která je zjevná z Projektu P1000. Pro oběti je podle mne hlavním přínosem polidštění policejních služeben. Policejní služebny by měly získat novou, přívětivou tvář. Nové recepce, u nichž by příchozím měl být k dispozici civilní zaměstnanec, by měly usnadnit obětem první kontakt s policií. Na recepcích, na kterých by měly být zaměstnáni i handicapovaní zaměstnanci, by oběti měly mít možnost získat veškeré potřebné informace, měl by tam být pro ně někdo, kdo bude mít čas se jim věnovat.

Policie ČR ale nezůstala jen u projektu P1000, snaží se nejen pomoci těm, kteří se již naneštěstí stali obětí trestného činu, ale některé útvary pořádají i přednášky na školách, ve školských zařízeních, domovech, klubech důchodců a v klubech handicapovaných občanů. Okresní ředitelství Policie ČR v Karlových Varech za tímto účelem zřídilo v Karlovarském kraji preventivní informační skupinu. Jako pomoc obětem nemůžeme vnímat jen pomoc poskytovanou až ex post, která má jen odstranit následky již dokonání činu, ale i prevenci, která má za cíl snížit počet obětí trestných činů, zabránit, aby se z potencionální oběti, stala oběť skutečná. Tohoto lze podle mne dosáhnout i tím, že rizikové skupiny poučíme, vysvětlíme jim rizika.

Dalším neméně významným krokem ke zlepšení situace obětí trestných činů je zřizování oddělených čekáren pro oběti a svědky trestných činů. Deklarace sociálních práv pamatuje i na toto. Hlavním problémem, který stojí v cestě zřizování oddělených čekáren, není vůle, ale to, jak je konstruována většina soudních budov. I při největší snaze, kterou lze objektivně vyvinout, nelze v některých soudních budovách oddělené čekárny vybudovat. Není tajemstvím, že některé soudní budovy se potýkají s nedostatkem soudních místností,

typickým příkladem je okresní i krajský soud v Ústí nad Labem, není tudíž v silách nikoho vytvořit již v takto přeplněných budovách oddělené čekárny. Nový justiční areál Na Míčánkách, do jehož výstavby byla investovaná nemalá částka, těmito oddělenými čekárnami u jednacích síní pro trestní řízení disponuje. To ale není pro oběť, která čeká před soudní síní např. v Ústí nad Labem útechou. Oběť, která vyčkává na výzvu ke vstupu do jednací místnosti, která na chodbě k jednací síni přiléhající sedí, v horším případě stojí, protože ani místo k sezení nemá, je nezdědkou vystavena kontaktu s pachatelem, který tam čeká stejně jako ona. Nejde jen o to, že to může být oběti nepřijemné, ale je to zdroj sekundární viktimizace. Oběť je nucena být pár metrů od pachatele. Je-li pachatel ve vazbě, či výkonu trestu odnětí svobody, pak jej s největší pravděpodobností povede těsně kolem oběti do soudní síně eskorta. Oběť, která se snažila s trestným činem vyrovnat, je při čekání na soudní jednání, které zpravidla probíhá delší dobu po trestném činu, opět vystavena setkání s pachatelem. Ačkoliv se řada mezinárodních dokumentů snaží upozornit na nutnost zabránit vzniku sekundární viktimizace, nedaří se zatím v ČR tento její zdroj výrazněji omezit.

V kapitole o pomoci obětem trestněprávními prostředky jsem věnovala pozornost především Doporučení Rady Evropy R (85) 11 o postavení oběti v trestním právu a řízení a Rámcovému rozhodnutí Rady Evropské unie 2001/220/SVV, úpravě poškozeného v českém trestním řízení a komparaci mezinárodních dokumentů a českého trestního řádu. Český trestní řád pojem oběti trestného činu nezná, tento pojem používá jen zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Zkoumáme-li práva oběti v českém trestním řízení, musíme se zaměřit na práva poškozeného a svědka. Pojem poškozeného není shodný s pojmem oběť, tak jak je chápána mezinárodními dokumenty. V těchto dokumentech je za oběť zpravidla považována fyzická osoba, které vznikla fyzická, psychická, emocionální nebo materiální újma, a to buď komisivním nebo omisivním jednáním pachatele, které je v rozporu s právem členského státu. V ČR může být poškozenou osobou i právnická osoba, to můžeme považovat za jeden z významných rozdílů od mezinárodního chápání oběti. Okruh osob spadajících do zkoumané skupiny je v tomto pojetí v ČR širší. Naopak do skupiny osob, jež zahrnujeme pod pojem poškozeného, nemůžeme zařadit tzv. nepřímé oběti. Okruh osob, kterým náleží okruh práv a povinností v trestním řádu, je v tomto případě užší.

Hlavním nedostatkem, který z porovnání českého trestního řádu a mezinárodních dokumentů vyšel najevo, je nedostatečná úprava informování obětí. Většina mezinárodních dokumentů, které mají za cíl zlepšit postavení obětí, klade veliký důraz na informování

obětí o průběhu trestního řízení včetně vysvětlení úlohy poškozeného v něm, informace o výsledku trestního řízení, informace o službách a projektech, které mohou poškozenému pomoci. Žádný zákon v ČR neukládá nikomu povinnost tyto informace oběti sdělit. Má-li být pomoc obětem poskytována skutečně efektivně, nestačí jen zajistit vznik poradenských center, zakotvit práva do zákonů, je potřeba, aby se o těchto službách a právech dozvěděl ten, komu jsou určeny. Oběť se tím, že na ní byl spáchán trestný čin dostává do nelehké životní situace, nemá často sílu na vyhledávání informací, na hledání pomoci. Myslím, že by bylo velmi přínosné, kdyby byla rozšířena informační povinnost orgánů činných v trestním řízení. Oběť by měla být informována o všech svých právech, o všech službách, které jsou jí k dispozici. Využije-li všech svých práv a nabídky služeb už je jen jejím svobodným rozhodnutím, ale aby se o tomto mohla rozhodnout, potřebuje o tom nejdříve vědět.

Častým zdrojem sekundární viktimizace jsou i orgány činné v trestním řízení, tedy přesněji řečeno jejich nešetrný přístup k obětem především při výslechu. Zdroj sekundární viktimizace ale nemusí být jen v osobě vyslyšajícího, může jím být i prostředí, ve kterém je výslech prováděn.

Velmi citlivými jsou během výslechu především děti. Aby bylo omezeno riziko vzniku sekundární viktimizace u dětí, vznikl Program zřizování specializovaných výslechových místností. Nově vzniklé výslechové místnosti by měly navozovat příjemný pocit, děti by se v nich neměly cítit jako v cizím prostředí. Speciální vybavení by mělo kromě hraček a obrázků obsahovat i moderní techniku, která umožní sledování výslechu např. soudci a státnímu zástupci z vedlejší místnosti, aniž by velký počet přítomných osob negativně působil na dítě, které se stalo obětí nebo svědkem trestného činu.

V kapitole o peněžité pomoci obětem trestných činů jsem se zabývala důvody, proč je peněžitá pomoc obětem poskytována, právní úpravou poskytování peněžité pomoci v České republice, Slovenské republice a Spolkové republice Německo, vlivu směrnice Rady EU 2004/80/ES na tyto právní normy a v závěru kapitoly jsem se zaměřila na porovnání poskytované pomoci v jednotlivých státech.

Každý z těchto tří států upravuje tuto problematiku odlišně. Mezi hlavní rozdíly patří, zda je odškodňován jen úmyslný trestný čin či i trestný čin nedbalostní, zda jsou odškodňovány jen násilné trestné činy, rozsah okruhu adresátů těchto právních norem, co je odškodňováno (např. na Slovensku je odškodňována i morální újma), lhůta, která je stanovena k podání žádosti o odškodnění či zda je na odškodnění právní nárok.

Jedním z nemalých problémů zákonů o peněžité pomoci v ČR, SR i SRN je počet obětí, kterým se pomoci skutečně dostane. Všechny zákony ve výše uvedených zemích upravují informační povinnost. Přesto je podáváno jen mizivé množství žádostí o peněžitou pomoc. Samozřejmě, že musíme zohlednit, že ne všechny oběti mají na tuto pomoc nárok, ne všechny oběti o tuto pomoc stojí. Ale i přes tato fakta je zřejmé, že oběti nejsou informovány dostatečně, o čemž svědčí nejen nízký počet žádostí o peněžitou pomoc, ale i počet žádostí odmítnutých. Kdyby byly oběti správně informovány, nemohl by počet odmítnutých žádostí být tak vysoký.

Lze tedy shrnout, že obětem trestných činů je i v České republice v posledních letech věnována nemalá pozornost, jak jsem se snažila ukázat na vybraných projektech, které vznikají za účelem zlepšení postavení obětí v České republice. Ačkoliv je zde patrná snaha, přetrvávají u nás i některé negativní vlivy.

Jsem toho názoru, že je potřeba rozšířit počet míst, kde se obětem dostane poradenské pomoci, pokusit se skutečně ochránit soukromí obětí a ne jen přihlížet tomu, jak nešetrně k obětem v tomto ohledu přistupují média, zaměřit se na prevenci sekundární viktimizace, zakotvit do trestního řádu povinnost informovat oběti orgánem činným v trestním řízení o všech jejich právech a všech službách, které jsou jim k dispozici v rozsahu, v jakém to požadují mezinárodní dokumenty a při přípravě nového zákona o obětech trestných činů se zamyslet zejména nad lhůtou, ve které má oběť možnost uplatnit vůči státu nárok na peněžité odškodnění, nad výší peněžitého odškodnění a hlavně o jeho celkovém pojetí, zda by nestálo za úvahu inspirovat se ve Spolkové republice Německo a odškodnění nechávat jen jako určitý obnos, který slouží k překlenutí momentální zhoršené sociální situace oběti, ale jako zaopatření a zamyslet se nad možností zakotvení právního nároku na peněžitou pomoc tak, jak je tomu na Slovensku.

Seznam literatury

- Balodis, H. Opferentschädigung. Warum ein gutes Gesetz nur wenigen hilft. http://www.daserste.de/plusminus/beitrag_dyn~uid,xx4k4wdwa4skix74~cm.asp (naposledy navštíveno 15.3.2008).
- Betmann, Ch. Das Adhäsionsverfahren im Lichte des Opferrechtsreformgesetzes. Kriminalistik, 2004, č. 8-9.
- Burda, E., Gaňa, S., Tobiášová, L. Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Justičná revue, 2007, č. 4.
- Císařová, D., Čížková, J. Viktimologie – důležitý činitel v prevenci kriminality. Čs. kriminalistika, 1980, č. 2.
- Císařová, D., Čížková, J. Viktimologie jako důležitý činitel v prevenci kriminality. Kriminalistický sborník, 1980, č. 3.
- Císařová, D., Fenyk, J. a kol. Trestní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2006.
- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008.
- Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.
- Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007.
- Čírtková, L. Psychologická pomoc obětem na místě činu. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2003, č. 2.
- Čírtková, L. Psychologická pomoc v poradnách BKB. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 1998, č. 1.
- Čírtková, L. Výslech oběti trestného činu, prostor pro sekundární viktimizaci. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2005, č. 3.
- Deklarace sociálních práv obětí trestných činů, České vězeňství, 2003, č. 3.
- Evropské fórum služeb obětem trestných činů. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 1996, č. 3.
- Gřivna, T. Účinky evropeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica. Praha: Karolinum, 2008 (v tisku).
- Hilfe für Opfer von Gewalttaten. Bonn: Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2006.
- Horváth, E. K interpretácii niektorých ustanovení zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Justičná revue, 2006, č. 10.

- Christen-Arnold, M., Steiner, S. Opfer und Opferinteressen im Strafverfahren, Kriminalistik, 2005, č. 7.
- Jelínek, J. Poškozený v trestním řízení. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998.
- Kaiser, G. Kriminologie. 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1996.
- Karabec, Z. Současné mezinárodní přístupy k ochraně obětí mezinárodních trestných činů. Prokuratura, 1990, č. 1.
- Koubová, E. Přehled mezinárodních aktivit na poli viktimologie. Čs. Kriminalistika, 1991, č. 2.
- Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005.
- Mach, J. Právo na důstojné odškodnění. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2005, č. 4.
- Martínková, M. Oběti trestné činnosti v České republice v roce 2005. In: Kriminalita v roce 2005. Praha: IKSP, 2006.
- Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti a ohledně obětí zneužití moci. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997.
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 2., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003.
- Musil, J. Oběť v roli svědka (riziko sekundární viktimizace). In: K problematice obětí trestných činů: Sborník příspěvků z celostátního semináře, Praha 15.3.1995. Praha: Bílý kruh bezpečí, 1995.
- Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004.
- Oběti mohou bezpečně čekat en u některých soudů. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2006, č. 4.
- Pemberton, A. Opakovaná viktimizace: železné zákony v praxi. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2003, č. 4.
- Podnět Bílého kruhu bezpečí ke zřízení oddělených čekáren pro oběti trestných činů adresovaný ministrově spravedlnosti ČR u příležitosti Evropského dne obětí – 22.2.2000. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2000, č. 1.
- Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.

- Sieverding, A. Optimierung und Intensivierung des polizeichen Opferschutzes in Niedersachsen. Kriminalistik, 2005, č. 2.
- Stručná historie Bílého kruhu bezpečí. Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí, 2001, č. 3.
- Válková, H., Šámal, P., Sotolář, A. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.
- Vantuch, P. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). Trestněprávní revue, 2005, č. 1.
- Zapletal, J. a kol. Kriminologie pro posluchače magisterského studijního programu. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002.
- Zehr, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro mediaci a probaci, 2003.

Seznam internetových adres

- <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/zpravy/2001/prednas.html> (naposledy navštíveno 25.10.2008).
- www.bkb.cz
- <http://www.euvictimservices.org/> (naposledy navštíveno 25.10.2008).
- <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&j=33> (naposledy navštíveno 10.3.2008).
- <http://www.justice.gov.sk/wfn.aspx?pg=h48&htm=15/156.htm> (naposledy navštíveno 15.3.2008).
- <http://www.obcanskeporadny.cz/content/blogcategory/21/45/> (naposledy navštíveno 23.11.2008).
- http://www.p1000.cz/policie/professionalni_pracoviste/nove_policejni_sluzebny.html (naposledy navštíveno 25.10.2008).
- <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&j=33> (naposledy navštíveno 10.3.2008).
- http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=38 (naposledy navštíveno 23.11.2008).
- http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=47 (naposledy navštíveno 23.11.2008).
- <http://web.mvcr.cz/archiv2008/zpravy/2007/opk0625d.html> (naposledy navštíveno 3.11.2008).
- <http://www.weisser-ring.de/index.php?id=3> (naposledy navštíveno 17.3.2008).

Seznam tabulek a grafů

1. Seznam tabulek

Tabulka č. 1

Celkový minimální počet obětí kriminality 14

Tabulka č. 2

Počet nově evidovaných případů Probační a mediační služby 49

Tabulka č. 3

Základní údaje o rozsahu peněžité pomoci vyplacené podle zákona č. 209/1997 Sb. 56

Tabulka č. 4

Základní údaje o rozsahu peněžité pomoci podle zákona o odškodňování obětí
v Německu 64

2. Seznam grafů

Graf č. 1

Celkový minimální počet obětí kriminality 15

Graf č. 2

Rozsah peněžité pomoci vyplacené podle zákona č. 209/1997 Sb. 57

Graf č. 3

Základní údaje o rozsahu peněžité pomoci podle zákona č. 209/1997 Sb. 70

Graf č. 4

Základní údaje o poskytování pomoci obětem podle OEG 70

Seznam příloh

Příloha č. 1

Dotazník pro účely posouzení žádosti o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti dle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů 81

Příloha č. 2

Žiadosť priamo poškodenej osoby / oprávnenej osoby o odškodnenie podľa zákona NR SR č. 215/ 2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi 85

Dotazník pro účely posouzení žádosti o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti dle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Vážený pane/ paní/ slečno,

omlouváme se, že v situaci, ve které se nacházíte, jsme nuceni Vás obtěžovat nepříjemnými otázkami. V zájmu rychlého posouzení Vaší žádosti o poskytnutí peněžité pomoci dle zákona č. 209/1997 Sb. je však vyplnění tohoto dotazníku nezbytné. Děkujeme Vám za spolupráci, které si velmi ceníme.

I. Vyplňte prosím čitelně osobní údaje o žadateli - oběti trestného činu, které byla způsobena újma na zdraví, nebo osobě pozůstalé po osobě, která v důsledku trestného činu zemřela:

1. Příjmení:
2. Jméno:
3. Datum narození:
4. Adresa trvalého pobytu:
5. Korespondenční adresa (v případě, že se liší od adresy trvalého pobytu):
6. Telefon:
7. E-mail:
8. Státní občanství:

II. Jestliže je žadatel zastoupen jinou osobou (zástupcem) na základě zákonného zastoupení (např. nezletilé dítě svým rodičem) nebo na základě dohody o plné moci, vyplňte údaje o zástupci:

1. Příjmení:

2. Jméno:
3. Sídlo nebo bydliště:

Pokud žádáte za jinou osobu, je třeba skutečnost, která zastoupení zakládá, doložit. Proto k žádosti přiložte kopii plné moci (u smluvního zastoupení) nebo kopii rodného listu (v případě zákonného zastoupení) nebo jinou obdobnou listinu.

III. Jestliže žadatel je osobou pozůstalou po osobě, která v důsledku trestného činu zemřela, vyplňte prosím též údaje o osobě zemřelé:

1. Příjmení:
2. Jméno:
3. Datum narození:
4. Datum úmrtí:
5. Poslední bydliště:
6. Státní občanství:
7. V jakém poměru byla osoba zemřelá v důsledku trestného činu k osobě žadatele (otec, dcera, osoba žijící ve společné domácnosti apod.):

Pokud je žadatel osobou pozůstalou po osobě, která v důsledku trestného činu zemřela, je k žádosti třeba přiložit kopii úmrtního listu a listiny, které dokládají skutečnost, že osoba zemřelá osobu pozůstalou vyživovala nebo měla povinnost ji vyživovat (ve vztahu rodič - dítě se bude jednat o rodný list či rozhodnutí soudu o vyživovací povinnosti, u manželů bude takovou listinou oddací list apod.)

IV. Uveďte, zda žádáte poukázat peněžitou pomoc prostřednictvím pošty či zda převodem na peněžní účet; v takovém případě laskavě sdělte číslo Vašeho účtu.

V. Uveďte datum, kdy se oběť dozvěděla o škodě způsobené trestným činem.

Uved'te datum spáchání trestného činu a pokud vědomost o škodě jím způsobené oběť nabyla až později, uveďte kdy a jak (například z lékařské zprávy - datum jejího vystavení).

VI. Označte orgán činný v trestním řízení (policejní orgán, státní zastupitelství, soud), který o trestném činu konal naposledy řízení. Uveďte též spisovou značku, pod kterou vyšetřování probíhá.

Pokud máte k dispozici poslední rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, které dává představu o tom, v jakém stadiu se věc nachází (např. usnesení o odložení trestního stíhání, opis obžaloby, rozsudek - i nepravomocný), připojte je k žádosti.

VII. Uveďte zda a jakým způsobem jste uplatnil(a) nárok na náhradu škody na pachateli nebo jiné osobě, která za škodu odpovídá.

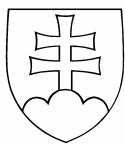
Podle ustanovení § 8 zákona č. 209/1997 Sb. může být peněžitá pomoc snížena nebo se nepřizná s přihlédnutím k tomu, zda oběť využila všech zákonných prostředků k uplatnění nároku na náhradu škody na pachateli nebo jiné osobě, která za škodu odpovídá. Tento bod nevyplňujte, pokud nebyl pachatel trestného činu zjištěn.

Bod VIII vyplňte, jestliže žadatel je pozůstalým po osobě, která v důsledku trestného činu zemřela.

VIII. Uveďte, zda jste jedinou osobou splňující podmínky uvedené v § 2 odst. 2 zákona č. 209/1997 Sb., popř. kolik osob tyto podmínky splňuje, pokud jsou Vám tyto skutečnosti známy.

1. Byl(a) jste rodičem, manželem nebo dítětem osoby, která zemřela v důsledku trestného činu?
2. Žil(a) jste s obětí trestného činu před spácháním trestného činu ve společné domácnosti?
3. Poskytovala Vám oběť trestného činu výživu, případně byla k tomu povinna?
4. Splňují další osoby shora uvedené podmínky 1 až 3? Uveďte jejich počet, pokud je Vám znám.

Podle ust. § 2 odst. 2 zákona č. 209/1997 Sb. se za oběť považuje osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, je-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.

**MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**
odbor rehabilitácií a odškodňovania
Župné námestie č. 13
813 11 Bratislava

Číslo konania - dátum doručenia
žiadosti

**Žiadosť priamo poškodenej osoby / oprávnenej osoby
o odškodnenie podľa zákona NR SR č. 215/ 2006 Z. z. o odškodňovaní
osôb poškodených násilnými trestnými činmi.**

(nehodiace preškrtnúť)

I. Údaje k osobe žiadateľa

1.

.....

....

meno a priezvisko žiadateľa

2.

.....

....

dátum narodenia a rodné číslo žiadateľa

3.

.....

....

trvalé bydlisko žiadateľa/obvyklý pobyt žiadateľa a štátna príslušnosť žiadateľa

.....

4.

poštové smerové číslo

5. u maloletých (neplnoletých) a u osobách, ktorým bol ustanovený opatrovník, uveďte priezvisko, krstné meno a adresu zákonného zástupcu alebo ustanoveného opatrovníka vrátane pripojenia dokladu o ustanovení za opatrovníka (**priložiť v prílohe**)

.....
.....
.....
.....
.....

II. Údaje o škode na zdraví, o okolnostiach trestného činu a o trestnom stíhaní.

1. Akú ujmu na zdraví (telesnú alebo duševnú) ste utrpeli v dôsledku spáchania násilného činu? Pripojte bodové ohodnotenie poškodenia Vášho zdravia, vydané príslušným lekárskeým zariadením podľa zákona č. 437/ 2004 Z. z. (**priložiť v prílohe**)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
2. Došlo k podaniu trestného oznámenia?

áno

.....
kedy, kde, spisová značka?

nie

.....
dôvody?

3. Došlo k zahájeniu procesného úkonu aj zo strany prokuratúry?

áno

.....
oznámenie prokuratúry, spisová značka

nie

4. Došlo k zahájeniu alebo ukončeniu súdneho konania?

áno

.....
oznámenie súdneho konania, spisová značka

nie

5. miesto činu? (presný popis miesta činu)

.....
.....
.....
.....
.....

6. čas spáchania činu? (dátum, hodina, prípadne približný časový rámec)

.....
.....

7. chronológia činu (presný popis okolností spáchania trestného činu, použite čistý list – priložiť v prílohe)

8. Bol daný dôvod pre spáchanie násilného trestného činu? (pokiaľ násilnému trestnému činu predchádzala hádka, uveďte príčinu násilia a popíšte priebeh hádky, vrátane slovnej výmeny, použite čistý list – priložiť v prílohe)

9. meno a priezvisko páchatel'a (pokiaľ je Vám známe)

.....
.....

10. Svedkovia činu? (mená a priezviská)

.....
.....
.....
.....

11. Poskytol Vám niekto prvú pomoc?

áno

.....

meno a priezvisko

nie

III. Ďalšie údaje

1. Uplatnili ste si finančnú náhradu za ujmu na zdraví z dôvodu poškodenia zdravia aj od iných inštitúcií?

áno

.....
označenie a adresa inštitúcie, spisová značka

nie

2. Uplatnili ste si už náhradu alebo bolestné a sťaženie spoločenského postavenia priamo od páchatel'a násilného trestného činu? Vedie sa už v tomto smere súdne konanie? Zastupuje Vás právny zástupca?

áno

.....
označenie súdu, spisová značka

.....

.....
označenie právneho zástupcu, spisová značka

nie

Zusammenfassung

Die Autorin widmet sich in der Einführung der Diplomarbeit der Stellung der Viktimologie in den Wissenszweigen, grenzt die grundlegende Begriffe wie Viktismus, Viktimisierung und Reviktimisierung ab.

Im folgenden Kapitel fasst sie in der Kürze den Inhalt der internationalen Dokumente über Opfer der Straftaten zusammen, damit sie in den nächsten Kapiteln in Betracht ziehen und analysieren kann.

Den einzelnen Typen von Hilfe der Opfer der Straftaten sind die nächsten Kapitel der Diplomarbeit gewidmet. Die Autorin spricht über die Beratungshilfe, Sozialhilfe, therapeutische Hilfe (die die Krisenintervention, psychologische Hilfe und Rechtshilfe umfasst), die Hilfe mit strafrechtlichen Mitteln und über die Geldhilfe.

Im Kapitel über Beratungshilfe ist die Aufmerksamkeit auf die Zulänglichkeit der Beratungshilfe gerichtet, im Kapitel über Sozialhilfe legt die Autorin Augenmerk auf Deklaration der Sozialrechte von Opfern der Straftaten und ob die Rechte in der Tschechischen Republik eingehalten sind.

Die Kapitel über die Hilfe mit strafrechtlichen Mitteln behandelt die internationale Dokumente, die sich mit der Opferstellung in Strafverfahren beschäftigen, weiter verlegt sie sich der rechtlichen Regelung des Verletzten und Opfern in der Tschechischen Republik und der Komparation der tschechischen Regelung mit den internationalen Dokumenten. Die Autorin spricht weiter über Raum für sekundäre Viktimisierung im Strafverfahren. Im Schluss des Kapitels verhandelt sie die restorative Justiz und ihrer Entwicklung in der Tschechischen Republik.

Der Teil über die Geldhilfe den Opfern von Straftaten ist auf die Vergleichung mehrerer rechtlichen Regelungen (tschechische, slowakische und deutsche Regelung) gerichtet. Der Einfluss der Richtlinie in diesem Gebiet ist auch nicht boykottiert. Das Ende des Kapitels ist der Vergleichung der Nationalregelungen und der Bewertung des Standes von Geldhilfe in einzelnen Staaten gewidmet.

Der Schluss der Diplomarbeit schenkt Beachtung der Gesamtbewertung von Stand der Hilfe der Opfer von Straftaten in der Tschechischen Republik und wir können hier die legislative Empfehlungen sowie Anzeige zu Überlegen finden.

Victims of crime assistance

Keyword: victimology

Klíčové slovo: viktimologie